

BÁCSORSZÁG

I. évf., 5. szám • 1995. október 5.

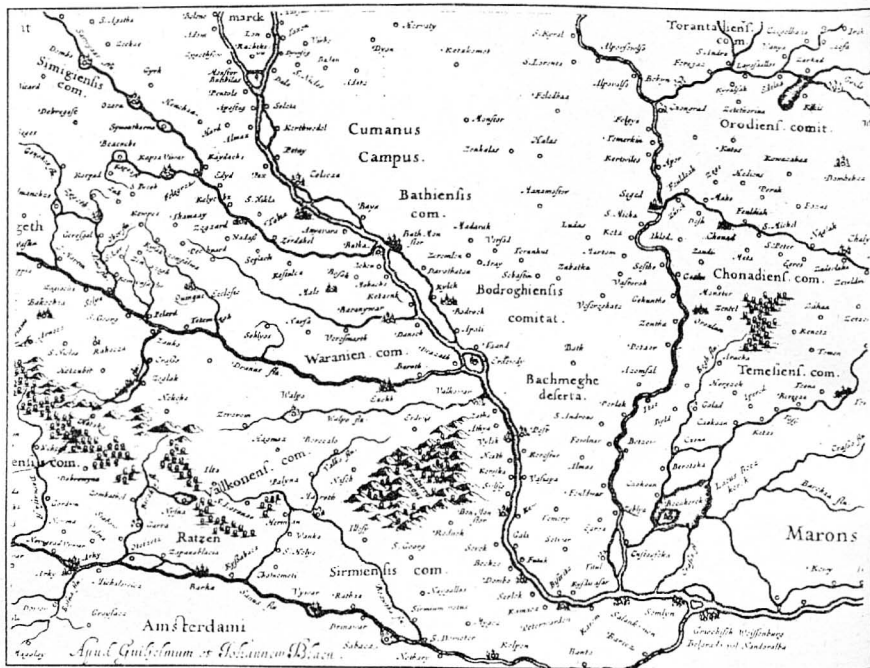
Vajdasági
honismereti
szemle

A TARTALOMBÓL

- A Blau-cég térképe (1647 táján)
I. (Szent) László és a déli végek (1.)
A Török és Sulyok család viszálykodása
Szerbek az 1848-as honvédseregben
Dióhéjba szorítottan körvonalozott eszme
Kenyérszegés
Bács-Bodrog vármegye oktatásügye
Mária Terézia idején
A történelemkutatás elkötelezettje volt
A Monarchia legnagyobb gabonapiaca (1.)
Gyelmis-regény, folytatásokban (5.)
Olvasóinkhoz, barátainkhoz
El kell menni, ha nem akarnátok is... (1.)
Csatornát lehet kapálni a városról egész a
Tiszáig (2.)
Visszatekintő – Török Imre bevezetettése
szabadkai birtokába
Bartha Máttyás graduált seb orvos
Contractusa
Kiss Ernő csapata Tamásfalván, 1849-ben
Képek a kisorosi római katolikus plébánia
életéből
A Schweidel József-szobor
A törökbecsei termékenység-istennő

A BLAEU-CÉG TÉRKÉPE (1647 TÁJÁN)

AXVI. SZÁZADBAN a németalföldi kartográfia két fontos központját tartották számon: a belga Antwerpen és a holland Amsterdamot. Csakhamar úgy hozzák a történelmi események, hogy a holland város biztosított magának az elsőbbséget. A XVII. században az amsterdami Blaeu-család már az egyik legismertebb kartográfiai nyomdával és kiadóvállalattal dicsekedhet. E térképészirma alapítója Willem Janszoon Blaeu (1571-1638), aki Tycho Blaehe (1546-1601) jó nevű dán csillagász tanítványa volt. Blaehe tanítványa pedig Johannes Kepler (1571-1630), a világhírű német csillagász és matematikus, akit többek között a bolygók mozgástörvényeinek meghatározójaként jegyeznek. Willem Janszoon Blaeu számos világ- és tengeri atlasz, glóbusz és térkép alkotója. Fő műveként az 1662-ben kiadott, 12 kötetes nagy atlasza (Atlas Maior) tekinthető. Fiával együtt készítette nagyobb méretű térképeit. Első jelentősebb munkája, a két kötetes tengeri térképek atlasza, 1608-ban látott napvilágot. Ezután fával együtt hozzákezdett a 12

kötetes „*Geographia Blaviana*” atlasz megalkotásához, amely világhíressé tette a Blaeu-cég nevét. E munka az eget, a szárazföldet és a tengert mutatja be. A szárazföld térképeinek megrajzolása a legtöbb időt vette igénybe, és csak nagy nehézségek árán készülhettek. A teljes mű befejezése előtt időnként néhány „földabroszt” megjelentettek. Ekkor adták ki „*Novus Atlas, das ist Weltbeschreibung... Amsterdam 1647-1655*” című atlaszukat is, amelynek egyik lapja Magyarországot ábrázolja. Az 1647 körül keletkezett térképet Willem Janszoon Blaeu és Johannes Blaeu a már megjelentetett forrásmunkák alapján alkották meg. A rézmetszetes térkép finom betűmetszésű alkotás. (A kortársak a Blaeu-nyomdát nem hiába nevezték „Európa legszebb tipográfiajának.”) A térképen feltüntetettek – így a Duna-Tisza közének ábrázolása is – nem zúfoltak, ugyanakkor mintha bizonyos vonatkozásban a kutatók számára kevesebb adat közölnének. (A budapesti Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményéből)

I. (SZENT) LÁSZLÓ ÉS A DÉLI VÉGEK (1.)

*Egy régét mondanak Szent László királyról,
A cserhalmi hősről, Béliának fiáról.
(Tompa Mihály: Szent László királyról)*

KÖZÉPKORI Magyar Királyság egyik legmarkánsabb és legtekintélyesebb uralkodója, Szent István (975 körül-1038) király államalapításának befejezője volt I. László, a későbbi szent lovagkirály. 1040-től született Lengyelországban. Apjától, a kiváló hadvezértől, I. Bélától (1015-20 között - 1063) katonai képességeit és fizikai erejét, anyjától, Richcza lengyel hercegnőtől magasságát örökölte (egy fejjel emelkedett ki kortársai közül).

I. (Szent) Lászlónak a déli végekre vonatkozó tevékenységével foglalkozunk az alábbiakban.

Első kapcsolatai személyére vonatkozóan nem voltak kellemesek. Unokáccsával, Salamon (1053-1087) királlyal rossz viszonyban volt. Ez első sorban Vid (?-1074) bácsi ispánnak tudható be, aki az uralkodó tanácsadója volt. Ez az ambíciózus férfi 20 évvel korábban jött Stauf váródból. Utódai a híres Gut-Keled nemzetség tagjai a XI-XII. század fordulóján. Hogy vagyont és hírnevet szerezzen magának, nem válogatott az eszközökben. A három hercegi: Géza (1040 körül-1077), László és Lampert (1050 körül-1095) kezében levő dukátusra (hercegség, amely az ország egyharmadát alkotta) vagyott.

1071-ben bizánci biztatásra a besenyők kirabolták a Magyar Királyság déli részét. Válaszképpen Salamon - László és testvérei segítségével - elfoglalta Szerém várát és Nándorfehérvárat. A legyőzött bizánciak és besenyők azonban nem a király, hanem a hercegek előtt tették le a fegyvert, a bizánci császár (IV. Romanos) nekik fizette ki a vétségdíjat. Mindez megaláztatásig váltott ki Salamonól, aki Vid tanácsára a zsákmányt nem a szokásos három, hanem négy részre osztotta, vagyis László és testvérei ugyanannyi zsákmányt kaptak volna, mint Vid. A hercegtiak sértődötten távoztak. Miután Bizánc visszatárolta Nándorfehérvárt (1072), ez a magyarok újabb támadását váltotta ki. Vid tanácsára Salamon ezt az alkalmat akarta kihasználni unokáccsai meggyilkolására, ám az ostromban csak Géza vett részt. Az óvatós László seregeivel otthon maradt, hogy ha kell, bátyja segítségére siessen. Ez testvérháborúhoz vezetett. A keimeji csatában (1074) Géza vereséget szenvedett. Néhány hét múlva megérkezett László magyar-cseh serege, amely a mogyorvidi csatában végső vereséget mért Salamonra. Itt esett el a testvérharc sugalmadja, Vid bácsi is, valamint Bács vármegegye 400 lovassának színe-java. A csata után László harcosai meglevé Vid holtestét, annak szemét és szárait teletömte földdel, hogy végre kielégítsék vagyonhiányukat.

Salamon bukásával I. Géza (1040 körül-1077) került hatalomra, de hirtelen elhunyt. A koronát öccse, I. László örökölte, aki a bihari dukátust átadta Lampertnek, Dávid (1053 után-1091) - Salamon testvére - pedig a mai Bácska dunai oldalát kapta meg. Ellenlétben testvérével, ő nyugodt, elégedett árpádfi volt, aki soha semmi gondot nem okozott Lászlónak. Magvaszakadatan, utód nélkül halt meg 1094-ben. Halála előtt pár évvel e bírtok egy részét öt háznépvel, három ekével és öt halasztóval a tihanyi apátságának adta. Az apátságot illette meg vasármponként a Dunából varsákkal kifogott összes hal. A varsák kiemelésekor az apátnak vagy megbízottjának ott kellett lennie. Cserébe Dávid herceg azt kérte, hogy apja mellé temessék el, aki a tihanyi apátság egyik alapítója volt, s ott hantolták el. Egy 1211-es

évi okirat az Aranyán (Apáti, Apatin) körüli birtokrész Besenyőnek nevezte, mivel a környéken besenyők éltek.

Dávid halála után I. László a bírtok másik részét, amelyet Nagyaroknak neveztek (Apatinól északra, észak-keletre) a bátai apátságának adta. Az eredeti adományozó levél eltűnt, de egy 1337-es évi okirat említett tesz a király e nemes cselekedetéről. Valószínű, hogy a bátai középkori templom azért neveztek el Szent Lászlóról. Erről egy 1415. évi dokumentum tesz említést.

A XI. század második felére a Magyar Királyságon belül időszzerűvé vált a templomi hálózat kiszélesítése, a régi templomok felújítása és újak építése, valamint a colibátus (papi nótlenség) bevezetése. Mindez a déli végeket is érintette.

A bácsi görögkeleti püspökség és a kalocsa-bácsi érsekség alapítása

582-ben az avarok elpusztították az ókori Sirmiumot. A bizánciak az új várost a Száva folyón levő szigeten építették fel. Ez a város a XI. század elején a lázadó Sámuel (?-1014) bolgár-macedón cár kezére került. II. Bazsiliosz (956-1025) bizánci császár csak 1018-ban csellel tudta visszafoglalni a várost és az ott levő püspökséget. Ekkoriban épüthetett nyugati stílusban a három hajós Szent Ernye görögkeleti székesegyház. Ez az adat (is) azt mutatja, hogy Sirmium mint püspökség és későbbi keleti és nyugati kereszténység határán állott. Amikor Géza, László és Lampert herceg a varat elfoglalták (1071), akkor „alkult át” Sirmium Szerém várává. Az állandó harci események miatt az itteni görögkeleti püspökség központját I. (Szent) László király áttette Bácsba. Ezzel párhuzamosan került sor a kalocsa-bácsi érsekség kialakítására. A két esemény 1083-1090 között jádósodott le. Mivel sem eredeti okmányok, sem pedig hiteles másolatok nem maradtak fenn, így a történések között sokáig vita folyt ezzel kapcsolatban. A szópárbaj végül eredményt hozott, tudjuk, hogy Szent István hozta létre a kalocsa-i érsekséget. I. (Szent) László korában, a déli terjeszkedés miatt, a kalocsa-i egyházmegye központját északra a központi területre kellett hozni, ezért Bácsban székesegyház, érseki palota, székeskáptalan épült.

Gyakorlatilag az egyházmegyének két központja lett. Erre néhány bizonyíték van, például, a középkorban mind a kalocsa-i, mind a bácsi székesegyház védszentje Szent Pál volt. Márpedig ha két különálló érsekségről lenne szó, akkor közös védszentjük nem lehetne. III. Béliának (1148-1196) a franciá udvarhoz 1184-ben írt levelében ez áll: „Magyarországban két érseki székhelye van, az esztergomi és a kalocsa-i. A kalocsainak Bácsban van a székhelye.” Ezt az adatot egészíti ki néhány pápai oklevél, amely a kalocsa-i egyházmegyeről szövege két központot említ. Vagyis mindegyik érsek maga választotta meg saját székhelyét. Ez vagy Kalocsa vagy Bács volt. Az első bácsi érsek a valamikori fehérvári prépost és királyi kancellár, Fábán lett.

I. (Szent) László az új érsekséget megerősítette. Ennek rendelté alá egész Szerém vármegyét, a szerémi eszperességet és a szavaszentdemeteri monostort. Ezzel Fábán érsek és utódai a Magyar Királyság leghatalmasabb urai közé kerültek, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy a zágárai püspökség alapításakor (1090-1095 között) a magyar főurak között jelen volt a bácsi új érsek is, aki székhelyéről ellenőrizni tudta a görögkeleti püspökséget és annak híveit, és ami még fontosabb, fokozatosan átteríthették őket a római katolikus vallásra.

I. (Szent) László viadala a kun vilézés (Vatikáni Képes Legendárium)

A TÖRÖK ÉS SULYOK CSALÁD VISZÁLYKODÁSA

EGY-EGY település történelmi eseményeinek felkutatása során ajánlatos – ha lehetséges – minél több adatot egybegyűjteni a lakosságáról, a különböző családokról, mert például az ösziérfa-sokból és egyéb jelentésekéből, esztadortörténi mozaikképekből messze-zenő következtetések vonhatók le. Hírt kaphatunk a település birtokosainak, jobbágynak stb. család- vagy keresztneveiről (tehát alapos névudományi eltemzés is végezhetünk), de igen fontosak a családokkal kapcsolatos történések, az egymás közötti viszonyokat rögzítő oklevelek adatai. Utóbbiakról – Szabadkára vonatkozólag – inkább az 1500-as évek elejéről maradtak fenn írásos források.

Ismeretes, hogy a középkori Szabadkát és szomszéd településeit olyan közsémsert családok birtokolták, mint a Hunyadiak, Szilágyiak, dengelegi Pongrácsok, enyingi Törökök... Azonban Iványi István (1845-1917) városmonográfiájában, de más szerzők is, csak igen röviden, sokszor néhány mondat erejéig emlékeznek meg az említett családok vidékünkhez fűződő tényéről. Sokévi kutatómunka eredményeként említhetjük meg, hogy például a lekelesi Sulyok család – az enyingi Törökök révén – sokkal szorosabban kötődik Szabadkához, mint hitük.

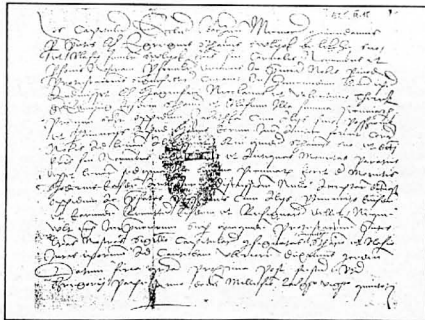
Mátyás király (1443-1490) halála után II. (Jagelló) Ulászló (1456-1516) király lépett trónra, aki a kapott birtokokat 1501-ben Corvin Jánosnak (1473-1504), az „igazságos” király természetes fiának adta cserébe az oppelni hercegségért. Mátyás király – hogy fiának a trónra vezető utat megkönnyítse – többek közt bácskai birtokokkal látta el és már 1482-ben neki ajándékozta anyjának, Szilágyi Erzsébetnek (?-1483) birtokait is. 1503-ban a Corvin János által átadott szabadkai birtokkba bevezették többek között Török (Therek) Imrét és feleségét, Krisztinát, fiait: Miklóst és Bálintot; Török Imre nővérét: Krisztinát, a néhai Sulyok (Sulyky) István özvegyét és Ilonát, Pernez-i Imre feleségét; Krisztina fiait: Ferencet, Istvánt, Balázst, Györgyöt és Andrást... (Magyar Országos Levéltár, DL 88883). Az eddig említettekkel már kitűnik a Török és Sulyok család rokoni kapcsolata, és az is szembevetődik, hogy Szabadkához és a hozzá tartozó birtokokhoz nem is kevés családtagunk fűződik jogi érdeklődése. E jelenség nem volt ritkaság a középkorban, mint az ebből eredő torzalkodások sem. Török Imre nevét 1519-ben még említik az oklevelek, de csakhamar a család élén Bálinttal (?-1551), a fiával találkoznak. A mohácsi csata előtti évben Bálintot legtöbbször Miklós fivérével együtt találjuk a Sulyok István és Balázs elleni viszállyokodásban, a szabadkai uradalom megszerzése körüli véres összetűsben...

Az előzményeket vizsgálva megemlítjük, hogy Török Imre a lekelesi Sulyok testvérekkel, Istvánnal és Balázssal, sok éven át szoros kapcsolatban állt, s halála után az ifjú Bálint báb védőőrsége immár nem tud ellenállni a török túlerővel szemben: 1521 augusztusában elesik Nándorfehérvár (Belgrád). Az ország kapujának tekintett vár elestéért Török Bálintot és bántársait terhelte a felelősség. Amikor 1523-ban a déli végek főkapitányával Tomori Pált (1475 körül-1526), a kalocsai érseket nevezik ki, Török Bálint mind többet hallat magáról. Tomori szolgálatába fogadja Török Bálintot és tevékenyen közreműködik lefoglalt birtokai visszaszerzésében. A fiatal főúr házassága (1524) révén megerősítette udvari

kapcsolatait, s a birtokai közelében levő végvidékeken katonáskodott. Nemcsak a török ellen harcolt, hanem a közeli földbirtokosokkal, sőt idősebb oldalági rokonaival (Sulyok István és Balázs) szemben is hatalmaskodott. Ugyanis 1524-ben Török (Therewek) Bálint – a gyámfü! – elzlogosítja Szabadkát és birtokait Sulyok Istvánnak és Balásznak 5500 forintért. Erről az 1524. április 24-én kelt oklevelében többek között ezt olvashatjuk: „...Therewek Bálint magára vévén a fentemlített terhet, minthogy a fentnevezett Sulyok Istvánt és Balázst biztosítani akarja és meg akarja nyugtatni a fentirt öt ezer és ötszáz forint megfizetése felől, egész Zabathka nevű mezővárosukat és a Madaras, Thalanokth, Sebet-hyenhaza és Veresegeház nevű egész birtokokat, melyek mind Csongrád megyében fekszenek és vannak, az azon Zabathka mezővárosban épített toronnyal vagy kőházzal és nemesi kúriával, valamint az azon mezőváros-hoz és a mondot birtokokhoz jog szerint és régóta tartozó pusztaikkal és hasonlóképpen azon összes haszonvételével és valamennyi tartozékával... Sulyok Istvánnak és Balásznak már korábban zálogul leköltette és elzlogosította... olymódon, hogy Sulyok István és Balázs, miután a fentirt öt ezer és ötszáz forintot kitévő pénzt visszakapta... a fentirt birtokokat és azon pusztaikat köteles és tartozik a fent említett Therewek Bálintnak és Miklósnak vagy az ő örökeiknek békével és békésen visszaadni...” (MOL, DF 252638. Trostovszky Gabriella fordítása).

Az 1525. március 15-én kelt oklevelé pedig arról tanúskodik, hogy Sulyok István – Balázs fivére nevében is – tiltakozik a bácsi káptalannal, amiért Török (Therek) Bálint és Miklós azt állították, hogy a Szabadka (Zabathka) mezővárosért járó pénzösszeget Sulyokékat kielégítették. A bácsi egyház káptalana így folytatja: „Az az István pedig a maga és mondot fivére nevében elmondja, hogy jó és régi pénzben kész lenne felvenni (az összeget), de mivel az a pénzösszeg így pénzben lenne meg, perren kívül egyáltalán nem fogadja el azt, és a mondot mezőváros és a fent említett birtokok annak és azoknak valamennyi tartozékával egyetemben egyáltalán nem akarja és jelenleg sem akarja visszaadni és visszabocsátani nekik” (tudniillik a Török fivérnek) (MOL, DF 252640. Trostovszky Gabriella fordítása). Tehát a lekelesi Sulyok fivér nem az új, csekélyebb értékű pénzben, hanem régi pénzben kész felvenni az összeget, ezért nem bocsátja vissza a zálogot! Erre Török Bálint és Török Miklós – hogy rokonait a „rossz” pénz elfogadására kényszerítse – huszonhat Bács megyei helység közel 1500 fegyveres jobbággyával rátámad a szabadkai várra és azt három napi ostromlat után elfoglalta (MOL, DF 252642). 1525. március 24-én Sulyok István tiltakozik a kői káptalannal, emiért az enyingi Török fivérnek nagyszámú jobbággyukkal és gnyhány familiárisukkal Szabadka erődítményére és mezővárosra törtek és hatalmaskodást követtek el (MOL, DF 252641). Röviddel később arról értesülünk, hogy Török Miklós be akarta vezetetni magát az erődítmény birtokába, s II. Lajos (1506-1526) király megparancsolja a bácsi káptalannak, hogy a beiktató oklevél másolatát a felperesnek (Sulyok Istvánnak) küldjék meg (MOL, DF 252643).

A két család közötti hazuonra, a pereskedés tovább folytatódik, ám a Sulyokokról egyre kevesebbet hallunk... Viszont Török Bálint bizonyíthatóan még a mohácsi csata után is – megszakítással – jó ideig birtokolta Szabadkát.

Török Bálint elzlogosította Szabadkát és környékét a Sulyok családnak (Oklevélrészlet 1524-ből)

SZERBEK AZ 1848-AS HONVÉDSEREGBEN

SZŰKEBB hazánkban hosszabb-rövidebb ideig (legutóbb majd fél évszázadon át) tabu volt mindaz, ami Magyarország 1848/49-es szabadságharcával volt kapcsolatban. Csak az utóbbi néhány év hozta meg az enyhülést, minék folytán mind több írás, megemlékezés jelent meg, közöttük nyilvánok, amelyek a szokottól merőben más szemszögből mutatják be a másfélszáz éve történeteket (Napló, 1995. 270-274. szám).

Ami az egykor Tisza, illetve Maros menti határőrvidéki szerbjeinek szerepét illeti az 1848/49-es eseményekben, már részletesen feldolgozott, sokszorosán közölt téma, éppen ezért csak egy mondatban fogalmazva: a délvédeli szerbség 1848 március idusát követően rövid időn belül szebcefordul Kossuthékkal, s május 15-én Karlócán meghirdeti saját (szerb) szabadságharcát, majd az úgynevezett „szerviánusok” (önkéntesek a szerb fejedelemség területéről) hathatós támogatása mellett a császárpártiak Jelačić (1801-1859) bán oldalán bekapcsolódnak a háborús folyamatokba. Abba a háborúba, melyet másképp éven keresztül vívott a forradalmi Magyarország a Habsburg-birodalom, Ferenc József (1830-1916) osztrák császár és hívei, sőt a vége felé az orosz cár csapatai ellen is. Katonailag ezt a véderőt zömében a honvédsereg képezte. Sorabban a magyarok és a külföldi forradalmárok kívül ott voltak az országban élő jelentősebb kisebbségek képviselői: a szlovákok, horvátok, románok, százsok, nem utolsósorban a szerbek is. Az 1978-ban Budapesten megtartott tudományos ülészakon elhangzott előadásában Barna Gábor történész számukot 1200-1500 főre becsülte. Többségük a legendás hírű Damjanich tábornok csapatátszeiben szolgált, például a Zombornak 1848 októberében alakult 34. honvédszászlóaljban, melynek többségét görögkeletli vallású szerbajkúak képezték. Említésre méltó a kassai 9. zászlóalj és az áltáli 52. császári- királyi soryalgezred. Ezekben megközelítően száz-száz szerb származású katonak voltak.

A honvédsereg szerb tisztjeinek száma száz főre tehető. Közülük vitathatatlanul a legkiemelkedőbb Damjanich János honvédtábornok, aradi vértanú, a magyar szabadságharc egyik zseniális egyénisége. Vele együtt összesen 14-en a honvédség felső vezetésében, a parancsnoki karban teljesítettek szolgálatot. Heten őrnagy rendfokozatot értek el, éspedig: Csernovics György* (1818-1887), Damaszkín István (1809-?), Jovanovich Miklós (1818-?), Stojanich Miklós (?-1849), Vukovich Mihály (1813-?), Driska Szilárd (1809-?) és Raić Konstantin (1811-?). Alvezredesi rangfokozatban ten teljesítettek szolgálatot: Damaszkín György (1815-1867), Herkalović András (1810-1867), Milutinovich Mihály (1802-1848), Stojkovich (Szilágyi) Péter (1822-1871) és Zákó István (1810-1860). A honvédség ezredesi rangfokozatát Bobich János (1795-1878) érte el. Dabar helységben, egy szerb határőrírszti család sarjaként született a 2. otaóci határőrezred területén. 1843-ig nem kevesebb mint 27 évig szolgált a császárt, amikor századosi rangban kilépett a seregből és az Első Magyar Központi Vasútnál lett hivatalnok. 1848 júniusában századosi rangban reaktivizálta magát a szebce di 3. honvédszászlóaljnlál. Damjanich tábornok hadtestében szolgálva megjárta a délvédeli, illetve a felvédeli frontokat. 1849 márciusában Klapka György (1820-1892) tábornok I. hadtestének alezredesi rangfokozatú dandárparancsnokává léptették elő. Csaták sorozatát követően ezredesi rangban az I. hadtest egyik gyaloghadosztályának parancsnoki tisztjével bízták

meg. A szabadságharc leverése után ő is a „nem aktív császári tiszték” közlegyelmét élvezve néhány hónap utáni rabságból szabadult és Diósgyőrött halt meg. Damjanich János (1804-1849) – az egyetemes magyar történelem mártírtabornoka – a 2. bánáti határőrezred területén, Temesvársán született egy vagyonatlan, tőzsgyökeres szerb határőrcsalád gyermekeként. Apja, aki maga is határőrírszti volt, fiát katonai nevelőintézetben taníttatta, aminek elvégzése után a 61. soryalgezred századosa lett. A forradalom kitörésekor Damjanich százados összeszóalkozott felettesével, Haynau (1786-1853) tábornokkal, a későbbi „vaskezű hóhérral”. Talán ez, az akkoriban nagy port felkavart eset határozta meg Damjanich további pályafutását a forradalmi eszmék szolgálatában. 1848 júniusában a Szege-den alakult honvédszászlóalj őrnagy rangfokozatú parancsnokává nevezték ki. Részt vett a délvédeli csatákban, majd 1849 január elején a bánáti csapatok főparancsnoka lett. Hadoszályalag – a későbbi III. hadtesttel – 1849 március végétől végigharcolta a győztes tavaszi hadjáratot, amelynek során számtalan haditettét vitt végebe. Egyébként a Szege-den felállított III. hadtest április 28-án Komárom erődítményének betételével zárta fényes győzelmi sorozatát. Április 28-án Damjanich leveté törté. Kossuth (1802-1894) nemzeti katasztrófának nevezte kedvenc tábornoka sérülését. Damjanich ugyanis a kossuthi függetlenségi politika feltétel nélküli híve volt. A radikális és a forradalmi eszméket valló tiszték mintegy politikai vezérüknek tekintették, sőt diktatziellenes hozzáállását meg a Görgey Artúr (1818-1916) tábornok körül tömörülő liberálisok is respektálták.

A függetlenségi harc sorsdöntő pillanataiban a még betegá-lományban levő Damjanich 1849. július 10-én átvette az aradi vár parancsnokságát. Ebben a beosztásban írta alá a kapituláció-t és adta át a várat augusztus 17-én a cári csapatoknak. Damjanichot tisztársaival együtt az oroszok kiszolgáltatták az osztrák hadbírósnak, amely – a Haynau irányította botrányos tábornoki perben (szeptember 21-e és 26-a között) – felségérsért, valamint összeesküvésben való részvételéért halálra ítélte. I. Miklós (1796-1855) orosz cár személyes közbenjárására az osztrák császári hadbírósnak csak Görgey tábornoknak kegyelmezett meg.

1849. október 6-án a honvédsereg 13 vezérletőtábornoka közül a négy golyó általi halálra ítélt főtisztet (Dessewffy Aurél, Kiss Ernő, Lázár Vilmos, Schweidel József) az aradi vár sáncában lötték agyon, a többi kilenc tábornok (Aulich Lajos, Damjanich János, Knézhik Károly, Lahner György, Nagy-Sándor József, Leiningen Károly, Pöltenberg Ernő, Török Ignác, Vécsey Károly) bitófán végezte életét. A magyar nemzet sohasem felejtette el ezeket a nemes lelku katonáembereket, akik életüket adták a szabadságért.

RICZ Péter

* A nevetek a korabeli katonai dokumentumok alapján írjuk. A témával kapcsolatban ajánlott irodalom: Szerbek és magyarok a Duna mentén – Tanulmányok a szerb-magyar kapcsolatok köréből (1848-1849). Szerkesztette Bona Gábor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983

„DIÓHÉJBA SZORÍTOTTAN KÖRNVONALAZOTT ESZME”

AMÚLT század végén „Ó-Kanizsa minden szépért és jóért lelkesedni tudó polgársága” valóban minden lehetőséget megragadott mezővárosi állapotának túlhaladására, a városi státusz megszerzésére. Alkalmat nyújtott erre a magyar honfoglalás ezredik évfordulója is. A millennium közeledtével a kanizsai képviselő-testület 1893-ban elhatározta, hogy „egy a község által létesítendő, és később megnevezendő közművelődési épületnek az ezredéves nagy nemzeti ünnep helyi megörökítése szempontjából – 1896. évben leendő emelésére” 50 000 Koronát a községi költségvetésből kiválaszt. Ugyanakkor egy bizottságot is kiküldött – neve igen cirkalmas –: „az 1896. évben megtartandó ezredéves nagy nemzeti ünnepnek helyi megtartására vonatkozó programmal javaslatot megállapítására és előterjesztésére kiküldött millenniumi vegyes bizottság”, azzal a feladattal, ami már a nevében foglaltatik.

A Millenniumi Vegyes Bizottság – nevezzük rövidebben így – 1895. január 3-ji utolsó ülésének jegyzőkönyvét az abban foglalt javaslatokkal „megvitatás és esetleg elfogadás végett” a képviselő-testülethez beterjesztette. Ebben javasolta, hogy az 50 000 Koronát a község költségvetésében már 1895-ben biztosítsák „az építtetni célba vett közművelődési épület létesítésére”. Tévednénk azonban, ha ezek után azt gondolnánk, hogy a „közművelődési épület” a mai fogalmaknak megfelel, valóban művelődési intézményt fedett. Mert mit is javasol a bizottság? Azt, hogy a községi képviselő-testület mondja ki: az 50 000 Koronát a község az „egy már sikeresen működő polgári fiú iskola mellett, ennek mintegy kiegészítéséül a korszerű haladás folytatásaként – és azt elemi népispolakál közszükség- és kívánalom szerű betetőzéséül szolgáló két, esetleg négy osztályú magasabb községi leányiskola elhelyezését biztosítani hivatott községi iskola építésére kívánja és fogja fordítani.”

Azt a bizottság tagjai is tudták, hogy ennyi pénz nem elegendő egy korszerű iskola felépítéséhez, ezért elnyerni kívánták azt az alapítványi 40 000 forintot, amelyet dr. Haynald Lajos (1816-1891)

Ókanizsa község, mint erkölcsi testület részére, egyházi leányiskola építésére letétbe helyezte.

„Mivégből legezélvezetőknek tartván a személyes érintkezés és közvetlen szóbeli tanácskozás, egy 5 tagú küldöttség megnevezése javasoltatik, a melynek szent és erkölcsi kötelességévé tétetik az, hogy a fenn dióhéjba szorítottan körvonalazott eszme megvalósíthatósága szempontjából ő eminentiája Császka György kalocsai egyházmegyei érsek úrtól kikérendő magas kihallgatáson eme, a község felvirágoztatására nagy horderejű s nagy fontosságú kérdés megoldásánál a község, mint erkölcsi testület érdekeinek a kegyes alapítványozó kikötményeivel és elhatározásával való összeegyeztelése mellett a legjobb betelátása szerint eljárva a kívánalmaknak megfelelni és a várva-várt sikeres eredményt elérni törekedjék.”

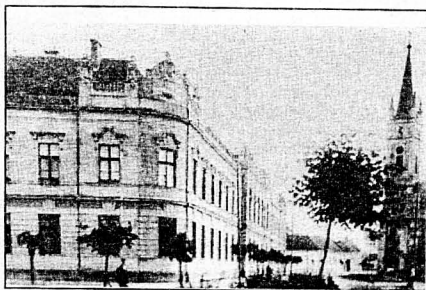
Az előterjesztő bizottság ezután azt fejtegeti, hogy a tervezett leányiskola felépítésével távlat nyitható Ókanizsa településcentrumának kialakítása és a városrészek szorosabb összekapcsolása irányába. Végül a millenniumi ünnepségre vonatkozólag a bizottság javaslatot tesz: „a millennium aképen való helyi megünneplése iránt, hogy az 1896/1897-iki tanév kezdetén a létesítendő tanintézet nagy ünnepséggel nyitassék meg és adassék át rendeltetésének, mely ünnepélyes actus társas ebédrel és népiünnepélyvel köttessék egybe, és hogy az ezen ünnepségekkel járandó költségek és szükségletek fedezésére kettőezer korona utalványozassék a község házipénztárából.”

Ókanizsa község képviselő-testülete a fenti javaslatokat névszerinti szavazás útján egyhangúlag elfogadta és közgyűlési határozattá emelte 1895. január 31-én. A határozat megvalósult – igaz, néhány évvel később –, ezért az utókor

emlékezetébe idézzük a Császka György (1826-1904) püspökhöz küldött községi bizottság tagjainak nevét: Kormöczi László I. bíró, Mihályi Sándor községi I. jegyző, dr. Király Sándor (ügyvéd), dr. Roxer Gyula (városi főorvos) és Hercz Ede községi képviselő.

A kanizsai „zárda”-épület tehát millenniumi emlékmű.

DOBOS János

KENYÉRSZEGÉS

MINDENNAPJAINK étkezési szokásában ünnepi pillanat. Krisztus megtörte a kenyeret és tanítványainak adta, hogy egyenek belőle mindnyájan, mert ez az ő teste. A Miatyánk... mindennapi kenyérünket emlegeti.

Az ember fő tápláléka a XVII. században már az alföldi búza-kenyér. Népünk vízimalmokban, ritkábban szárazmalmokban őröltette a búzát. Minden család arra törekedett, hogy egész esztendőre legyen kenyere. Mindent kenyérről ettek, olykor még a száraztésztát is. A Tisza-vidéken meséltek ezzel kapcsolatban egy történetet. A két koma fölment valaméért Pestre, s az egyik így szólt a másiknak:

– Koma, vehettünk vóna zsömlét.

Mire a másik:

– Azt meg minek?

Erre az előző:

– Megettük vóna kenyérré.

Nagy becsülete volt valamikor a „kinyérnek”, „kinyérkének”. Bizonyos szokások, hiedelmek is fűződnek hozzá. Az idősebb emberek a földre ejtett kenyérdarabkát fölveszik, megcsokolják, sőt meg is eszik. A mezei munkából hazatérők a maradék kenyeret is megesszik. Ez a „madárlátta kinyér.”

Az egész kenyeret megszegés előtt a családfő vette kézbe, fenekére keresztet rajzolt a késsel és az első szegésből minden családtagnak adott. Voltak olyan családok, ahol esténként mást nem is ettek, csak egy szelet kenyeret. Illetve háromféle ételt: kenyeret, haját, bélt.

Nálunk erjesztésre tartós erjesztőanyagot, párt vagy szárított kovászdarabot tettek. A liszt egy részéből és az erjesztőanyagból kovászt készítettek. Aztán hozzáadták a többi lisztet és vizet. Meleg helyen érlelték, majd dagasztották. Általában este kovásztoltak, 2-3 óra körül dagasztottak is, öt óra körül vetették be a fölfutott kemencébe a kenyereket. Előtte a gyerekeknek a kemence szájában lángost sütöttek. A lepényt zsírral kenték és sózták. Különleges esemege volt a felpenderített szélű és tejfellel meglocsolts lángos.

A tűz vesztett erejéből, a kemence viszont eléggé átmelegedett. Ekkor vették elő a vászonnal kibélelt szakajtót, benne a kenyértésztával és ráfordították a sütőlapátra. Egyik oldalán késsel sekély vágást ejtettek, mely sütéskor szétnyílt. Ezt nevezték „gyűrűkének”, s ez tette a friss kenyeret még kívánatosabbá.

A kemencék, tehát a kenyerek nagysága is különböző volt. Általában 4-5 kilós kenyeret sütöttek, illetve egy hété valót.

Újabbban ismét megtartják az újkenyér ünnepet. Egyházi és népi szokások, hagyományok találkoznak, vagy külön-külön ünnepelnek. Magyarországon Szent István körül (augusztusban) részesül különös tiszteletben az újbúzából süttött kenyér. Szépen írja le Tömörkény István (1866-1917) író ezt a napot:

„Ennél külön ünnep nincs a világom már ismét. A gyerekek ezen éjjel nem igen alszanak. Hisz amikor az anyjuk hajnalban a dagasztáshoz lát, már figyelve nézik a munkáját, apró csillogó szemek. Mikor a szakajtóból a megkelt kenyér a széles lapáton a kemencébe vándorol, s szájához teszik a tévét, gondolkozva szemlélik e különös dolgo-

kat. S egyszer csak a lapáton előjön a kenyér. Friss, illatos. Óh, de valami fölséges lehet. De hűlését várni kell, s addig apjukhoz szaladnak...

Tíz hónap munkájának első eredménye ez. A gazda bicskáját előveszi s kicsattantja. Balkézzel a kenyeret fogja meg. Jobbjával a bicskát, annak hegyével a kenyérré kétszer keresztet vet. S megszegei.

Ilyenkor külön „küdűscipó” is sült. Bálint Sándor (1904-1980) közölte, hogy voltak családok, ahol az újkenyérből nem is ettek, amíg a koldús meg nem kapta a maga cipóját.

A kenyér jelentőségét szólások, közmondások hirdetik. Ezek közül néhány, mely az egész Tisza-vidéken ismert: *Olyan mint egy falat kinyér* (jó ember). *Megette mán a kinyere javát* (öreg, idős ember). *Egy kinyéren vannak* (fiatal házások, akik együtt élnek szüleikkel). *Lesz még szőlő, lágy kinyér* (lesz még jó világ is). *Messze-e kinyér nélkül* (hová mégy?). *Nyáron ruhádat, télen kinyeredet el ne hadd* (légy előrelátó).

Az otthoni kenyérsütésre a második világháború után került ismét sor. Aztán átvették ezt a munkát a pékek, sőt a kenyérgyárak.

Nem minden asszony tudott jóízű kenyeret sütni. A XVIII. század óta széles vevőkörrel rendelkeztek a „kenyérsütőgető asszonyok”. Közülük sokan nagy forgalmat bonyolítottak le a piacokon, mert ott árultak. Persze voltak olyan asszonyok is, akik nem mindennap sütöttek, de a család jövedelmét mégis növelték. Apai nagyapám és nagynyám mindketten lisztelt foglalkoztak. Az egyik molnár volt, a másik a zentai piacon árulta a kenyeret.

A kenyérsütésnek a régi parasztleletben nagy jelentősége volt. A lánytól a közösség megkövetelte, hogy férjhezmenés előtt tanuljon meg kenyeret sütni. Nem sütöttek jeles napokon, ünnepeken, továbbá kedden és pénteken. Aki nagyszütörtökön süt, annak a házárt kiléri a eső. Halálesetkor addig nem sütöttek, míg ki nem mostak.

A házikenyér sütésének ősi helye a banyakemence – persze téli időszakban. A meleg kemence ugyanis nyáron nem kívánatos. Népünk tehát korán rájött, hogy meleg időben a sütésre alkalmasabb az udvari kemence. Ezt a gazda éppúgy maga készítette, mint a bentit parasztkemencét.

Az Alföldön régen búzakenyeret sütöttek. Volt hozzá kiváló nyersanyagunk, jó búzáink és ügyes háziasszonyaink. Dal őrzi a szinte szentnek számító műveletet:

Domboldalon áll egy magas nyárfa.

Nyárfa alatt édesanyám háza.

Édesanyám fehér fejkendőben

Cipőt dagaszt nyárfatekenőben.

Édesanyám, de messze elmentem.

Gyűrűs fehér cipőt de rég ettem.

A búzából de rég vágtam rendet,

Azt se tudom, látom-e még kendet?

BÁCS-VÁRMEGYE OKTATÁSÜGYE MÁRIA TERÉZIA IDEJÉN

BÁCS-BODROG vármegye középkori iskoláinak életéről vajmi keveset tudunk.* A bácsi érseki székhelyen kívül a társas káptalanok mellett is működtek iskolák. Tíelen és Hájszentlőrincen (Zombor tájékán) a kanonoki testület egyes tagjai tanítottak. Az oktatást az elemi ismeretekkel kezdték, az olvasást a szentíráson, főleg pedig a zoltárokon gyakorolták. A tanítás latin nyelven folyt. A bodrogmonostori (a mai Monostorszeg mellett), dersi (Bács szomszédságában), gajdeli (Gajdobra körül), bodrogzsigeti (Monostorszeg felett), bátonmonostori, bácsi, bajai, futaki, kabuli (Kovil körül), küllödi (Kolot), ezoborszentmihályi (Zombor) és zenai káptalani iskolákban elsősorban szerzetesek képeztek. Mindezt persze egyszerre sőtörpe el a török tartós berendezkedése a megyében, s a felszabadítás után minden újra kellett kezdeni.

Az első évtizedek főképpen a mindennapi élet szükségleteinek megteremtésével voltak el, s csak 1710 körül gondolhattak nagyobb arányú iskolaépítésre. Csáky Imre (1672-1732) kalocsai érsek és főispán alatt 1712-ben a vármegye hatósága újból megalakult, ezzel párhuzamosan a községek telepítése és a plébániák szervezése is megindult. Az iskolák ügyét még hosszú ideig kizárólag a katolikus egyház tartotta kezében. A nagyobb városokban, mint Baján, Szabadkán, Zomborban a Ferenc-rendi szerzeteseknek 3-4 osztályból álló latin iskolák voltak. Az arra érdemes ifjakat a vármegye saját pénzén a budai jezsuita gimnáziumba küldte.

Az örökösödési és a hetévés háború után (1768) Mária Terézia (1717-1780) hozzáfogott nagyszabású reformjainak keresztülvételéhez, melyek között az egyházi, úrbéri, katonai, közigazgatási ügyek újjászervezése mellett az oktatásügy előkelő helyet foglalt el. 1763-ban az érsek Kalocsán piarista gimnáziumot állított fel. Bács megye örömmel fogadta ezt, mert teljes középiskola ekkor még nem volt a megyében. A fontos eseményt még a szomszédos megyékkel is tudatta egy körlevélben. Az első nyilvános latin iskola Szabadkán nyílt meg 1747-ben, melyet a Baja város által két évvel később alapított iskola követett. Zomborban ilyen grammatikás latin iskola 1763-ban létesült.

A vármegye levéltárban őriznek egy 1766-ból származó összeírt és magyar iskoláról. Ebből megtudjuk, hogy ezek az iskolák 3-3 osztályt foglaltak magukban, de így is nagy hiányt pótoltak, mert előkészítették az ifjakat a felsőbb tanulmányok folytatására. Mindhárom iskolában két-három Ferenc-rendi szerzetes tanított. A tanulók száma 1774-ben Szabadkán 150, Baján 75, Zomborban 69 volt a három osztályban. Ezek az iskolák azonban nem sokáig álltak fenn, mert az 1777-ben kiadott alapvető iskolaoktatási rendeletnek a bajai és a szabadkai nem felelt meg s ezért a Királyi Helytartótanács betiltotta őket. A zombori 1781-ben a Ferenc-rendi zárda feloszlása folytán szűnt meg. A mai értelemben vett elemi iskolák megszervezése tehát II. József (1741-1790) maradt, aki gyökeres rendet teremtett e téren, s az iskolák tucatjait hozta létre a vármegyeiben. A legtöbb ma is működő iskola az ő idejében jött létre.

KÖHEGYI Mihály

* Az utóbbi két évtizedben a fenti témával kapcsolatban Pálinskás József (1915-1987) szabadkai történemlész közép- és főiskolai tanár, a Történelmi Levéltár vezető igazgatója három jelentős könyvet jelentetett meg: *Szabadka népköltésze 1687-1918* (Éljetelj Könyvek 4, Szabadka, 1974); *Walter magiszterrel a tudományegyetem* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1984); *Csanatavér népköltésze 1785-1985* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1985). Megjelent továbbá Mojzes Antal: *A közoktatás története Bajmokon* (Monográfia Szabadka, 1985); dr. Szollósy Vágó László: *Iskolánk krónikája - Fejezetek a kanizsai oktatásügy történetéből* (Kanizsa Monográfia, Tanulmányok 3., Kanizsa, 1991); dr. Virág Gábor: *A topolyai iskolák története* (Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1993). Itt kell megemlítenünk dr. Tóth László: *Magyar nyelvű oktatás a Vajdaságban 1944-től napjainkig* (Éljetelj, Szabadka, 1994) című könyvét. Orvendásné megnőtt ugyanakkor a folyóiratokban és lapokban megjelentetett tanulmányok és cikkek száma.

A TÖRTÉNELEMKUTATÁS ELKÖTELEZETTJE VOLT

HETVEN évvel ezelőtt, 1925. október 12-én Temesváron halt meg dr. Szentkláray Jenő történész, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) levelező tagja, akiről a II. világháború befejezése óta keveset hallhattott és olvashatott a vajdasági magyar olvasó.*

1843. január 21-én Aracson (Vranjevo) látta meg a napvilágot, az Nemedi gazdag gabonakereskedő és Szalai Zsófia csantavéri származású nőlék hat gyermeke közül az elsőként. Allítólag édesanyja fogadalmat tett Szent Klárának, a törökbecsei katolikus templom védenszentjének, ha fiú gyermeke születik, azt papi pályára irányítja. Szentkláray az elemi iskolát Törökbecsén, a gimnázium első osztályait Nagybecskerekén (Zrenjanin), felső osztályait Szegeden végezte. Már akkor feltűnt iráskészsége. Szegeden elbeszélésekkel és versekkel szerepelt az önképzőkör munkájában. 1860-ban papnevendősként ment Temesvárra, 1866-ban Törökbecsén szentelték pappá. 1867-ben az osztrák-magyar kiegyezés örömeire és a törökbecsei templom védenszentje iránti tiszteletből nevét Szentklárayra magyarosították. A fiatal papot püspöke Resicára (ma: Románia) küldte, majd Nagyikinda és Temesvár-Gyárvaros volt papi működésének állomásai. 1873-tól húsz éven át Törökbecsén plébános, majd a püspök Temesvárra hívta, ott 1893-ban kanonok, végül nagypreposit lett.

Papi tevékenysége mellett szeretgázó munkát végzett a történelemkutatás és -írás területén. Karácsonyi János (1858-1929) életrajzírója 115 Szentkláray-című kutatót fel és állított össze. (Ézruttal csak a legfontosabbakat említjük meg.) Tudományos munkásságát a nagyikindai elemi iskola és reáliskola tanáraként kezdte. 1869-ben a temesvári főgimnázium tanára, 1871-től 1873-ig szerkesztette a *Történelmi Adattár*, 1872-ben pedig titkára lett az újonnan alapított Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Társaságnak. 1878-ban védte meg doktori disszertációját *A tér és az idő filozófiája* címmel.

Élete főművének a *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből* című munkáját tartják, ami Temesváron jelent meg 1882-ben, s amiért még abban az évben megválasztották a MTA levelező tagjának. Egy évvel később a budapesti egyetemen Magyarországot legújabb történelmének magántanára lett. 1885-ben jelenik meg a *Szab monostor egyházak* című munkája. Elismerésül a Szerb Tudós Társaság tagjai közé sorolta, 1910-ben pedig a Matica Srpska tiszteletbeli tagja lett.

Munkásságát többen méltatták és értékelték. Ezek közül idézzük Lőrinc Péter (1898-1983) vajdasági történész és író véleményét: „Szentkláray Jenő feltűnően jelentős pozícióvannak Bántáinak, a bántái magyar-szerb, de német-román történetírásnak is.”

Emléke és munkássága után kutatva Aracson és Törökbecsén kevés kapcsolatos nyomra találtunk. A két katolikus plébánián a fénypépen kívül róla vagy tőle semmi más nincs. A törökbecsei plébánián őrizik a *Történelmi Adattár*okat, az példányait, amelyet 1871-ben adott ki, és a törökbecsei plébánia története található meg benne. A városi könyvtárban nincs Szentkláray-ötlet. Aracson, a jelenlegi Svetozar Markovics utca 24-es számú szülői házában még nincs emléktábla, de utcáit sem nevezték el Szentkláray-ról.

Van mit pótolnia az utókorunk!

SEKEREZ István

* Ajánlott irodalom – Kalapis Zoltán: *Régi bácskai és bántái utazók* (Forum Kiadó, Újvidék, 1978); Lazar Mečkici: *Novi Bečej i Vranjevo kroz istoriju od najranijih vremena do 1941.* (Novi Bečej); 1989; Karácsonyi János: *Szentkláray Jenő* (MTA Emlékveszdecék, Budapest, 1926)

A MONARCHIA LEGNAGYOBB GABONAPIACA

TÖRÖKBECSENEK a XVIII. század második felében, de különösen a napóleoni háborúk idején (1796-1815) fejlődött a csillaga: a Monarchia legnagyobb gabonapiaca lett. Innen, a Tisza-partról, a lövöntről a bőséghajók száza rengeteg búzát szállítottak jó száz éven keresztül Pest, Győr, Bécs, illetve Sziszek (Sisak), Károlyváros (Karlovac) és Fiume (Rijeka) felé. Aztán megjelent a gőzhajó, jött a vasút, s minden megváltozott: ami eddig előny volt, hátránnyá vált. A vaspályák sajnos messze elkerültek Törökbecsét, s ezzel a gabonafolyam írja más irányt vett, a vízi utakról átterelődött a szárazföldi utakra...

A fejlődés lehetősége azonban egy évszázadon át kínálta magát, de a város, illetve annak lakói nem ragadták meg üstökön a szerencsét, visszahúzták őket a bánáti sár. Azóta a szép napoknak, a fényes pillanatoknak már az emléke is elhalványult, majdhogynem ki is veszett. A régi könyvek azonban, ha felütjük őket, sokat tudnak erről mesélni, s az újabbak is olykor ébresztgetik emléket.

„A gabonánk minden tudnak, de különösenképpen igen jó búza nagy mértékben terem ezen a moskából ki nem tisztult földön” – írta Magda Pál (1770-1841) a XIX. század elején Torontál vármegyéről, Törökbecse lakosága kapcsán pedig ezt jegyezte fel: „A mezei gazdaságon és a mesterségeken kívül a hajókázással... elevelen s messz terjedő kereskedéssel” foglalkozik. (Magyarország és a határáról katonaság vidékeknek legújabb statisztikai és geographiai leírása. Pest, 1819)

Valamivel később Michael Kunits már részletezőbb kedvvel adott képet a törökbecsei gabonapiacról. Elmondta, hogy 1792 és 1816 között virágzott fel, de már korábban is a bányási bűzükivétel legfőbb központja volt, Ausztriában és Európában is az első helyet foglalta el. „Becse templomtornyával, hatalmas gabonarakutáiraival és nagy kikötőjével igen szép és vonzó... – írja. – Kellemes látványt nyújt a sokszínű hajózáslók lobogása, s a körülöttük nyüzsgő emberek sokasága. A legkisebb hajók mintegy 1000, a közepnagyságúak 2000-3000, a nagy hajók pedig 4000-6000 pozsonyi mérő* búzát fogadnak be. A hajók nagy része tölgyfából készült, s csak csekély hányaduk puhafából. A hajókat nem Becsén építik, itt csak a szükséges javításokat végzik.” Még egy fontos információ: Törökbecsén évente „olykor-olykor 200 hajót is raknak”. (Topographische Beschreibungen des Königreiche Ungarn. Pest, 1824)

Az egyik temesvári újság, a Banater Zeitung írta jóval később, levéltári adatok alapján, hogy törökbecsei kikötőben egyetlen napon, 1928. március 11-én harminchat rakodásra váró hajó veszelt, február 27. és március

11. között pedig tizenhat megrakott hajó futott ki. Nagy forgalom volt tehát már az idény kezdetén is.

Horváth Mihály (1809-1878) történetírő, püspök, miniszter és akadémikus a törökbecsei búzakereskedelem aranykorát 1790 és 1825 közé helyezte. „Becse azóta kezdett e tekintetben igyarpodni – írja –, mióta a Temesi Bányáság megrészesedése, a természetvény fölöslege szaporodott; e kor közepén már egyike volt Európa nevezetesebb gabonapiacainak. Látogatottak számos magyar, osztrák, horvát s tengerparti gabonakereskedőktől. Az innét elúszott, 1000-6000 mázával terhelt hajók száma a háromszázat, a mérké a milliót meghaladja. A kivétel 1803-ig innen több ágra szakadt, nevezetesen a görői és mosonvi, a sziszeki, a károlyvárosi, laubachi és tengerparti vonalokra. Az említett évtől kezdve pedig a Duna s Tisza közti Ferenccsatorna a dunai utat majdnem öten mérfölddel megrövidítvén, a mosonvi vonalon központosult a gabonaszállítás, kivált míg a szárazföldi zárlat-rendszer s a tengerpartoknak a franciáktól elfoglalása akadályozta a szállításokat Károlyvárosba. E körülmények megváltozta után azonban, főleg miután részben a Száva és a Kulpa is szabályozottak, gabonakereskedésünk e vonala ismét élénkebb lón. Nagy összeköttetésben állott Becse e kor elejéltől, kivált 1816-ig, mely időszak alatt legvirágzóbb volt a kereskedő város állapota, egynesen Béccsel, sőt a szárazföldi zárlat-rendszer idejében a külfölddel is nemcsak gabonakereskedésben, hanem változózetben (Weschelgeschaf) is.” (Az ipar és kereskedelem története Magyarországon a három utolsó század alatt. Buda, 1840)

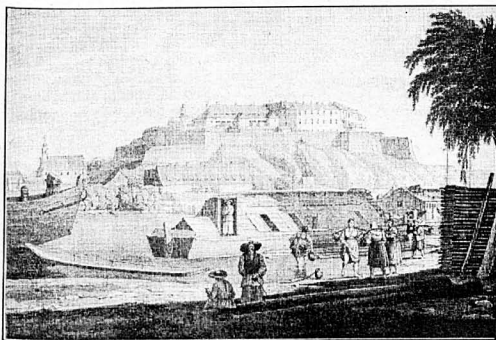
Fényes Elek (1807-1876), a kitűnő közigazgatási író több munkájában is rámutatott a törökbecsei gabonapiac országos jelentőségére. „Legnagyobb gabonakereskedőhely egész Magyarországon – állapítja meg az egyik ismert szakmunkájában, majd így folytatja: – Ausztriából, Magyarországból, Horvátországból, az adriai nevezetesebb kikötőhelyeiből néha száz kereskedő is megjelenik éventek. Az emelven gabonahajók közel 300-ra mennek... s így esztendőnként 1-1 500 000 pozsonyi mérő viték ki, főképp Pest, Mosony, Bécs felé, kevesebb Horvátországra – Sziszekbe, Károlyvárosba, s innen szárazon Fiuméba; meg kevesebb Zágráb és Laibach felé...” (Magyarország statisztikája, I-III. Pest, 1841-43)

A néhány évvel később (1851) kiadott Magyarország geographiai szótárában, Török-Becse címszó alatt, megismételte ezeket az adatokat, azzal, hogy írásában ezt is olvashatjuk: „...Az utcáik Szerem vmegyéből hozott kövekkel vannak kirakva; a földesuraság kaszélyja előtt, a Tisza partj magas tölveken fel, fusorok és séthaleyek gyönyörködtek a szemet; a rakhelyt s rév környékét termékökből épült töltelek ékesítik.”

Nemcsak a tudósok és a szakirók figyelmét keltette fel a törökbecsei gabonavásár, bekerült a korabeli tankönyvekbe is. Így Losonezy István (1709-1780) református prédikátornak, a nagykorúsi gimnázium igazgató tanárának híres iskolakönyve, a Hármaskis Tükör is foglalkozott vele. Először 1771-ben, Pozsonyban adták ki és hosszú időn át (1854) szolgált a nemzeti történelem-, földrajz- és honismeret-oktatás, mivelhogy hetven kiadást ért el. Rigmusokba foglalja részzeit az iskolázott emberek könyv nélkül tudták. Torontál megyéről, ha nem is egészen találóan, így „énekelt”: „Torontál vármege van Maros folytában, Nagy a gazdagsága, sok a riskásája; Megfordult itt az utas Bessenovában, Nagy-Becserek szép mezővárosában.”

A Tisza-parti városról szóló részt az 1849-50-es évi pesti kiadásból idézzük: „Törökbecse, v. Új-Becse, a Tisza bal partján, legnagyobb gabona kereskedőhely az egész monarchiában – esztendőnként innen 300 hajón egy millió pozsonyi gabonánál több viték el, dohánytermesztése szintén nevezetes...”

KALAPIS Zoltán

Tetes bűzashajó Péterváradnál (litográfia a XIX. első feléből)

* pozsonyi mérő = 62,53 liter. Elavult magyar mértékegység, főleg a búza űrmértéke

GYELMIS-REGÉNY, FOLYTATÁSOKBAN (5.)

HIHETETLEN, tűnődtem továbbra is: naponta ott sétálok az állásban (Joholok oda-vissza Homokváram és a Vér-tó között), naponta ott üldögélek a cukrázsdában, a motívum előtt, a színhelyen, a valós színhely helyén, állandóan újra szemügyre vehetem magát a festményt, pontosabban a méhviaszzal kevert olajjal tapasztott vásznat, fotóm van a képről, fotóm a kép születéséről, immár akár egy kisfilmen, munka közben láthatom a festőt – és még mindig csak tapogatók, akárha világtalan, még mindig csak vakabécén babrálok a kép rücskös felületén.

Eddig a platán, a platánszürke terrénműmájt tudtam a képet, úgy hittem, a platánok ihlették festőnket, majd észrevétlen színes figurák, okker és piros effektusok kezdtek mutatkozni, eluralkodni, hogy most pedig mindinkább a Kis-Abbázia (én, kisiskolás koromban, Abbázában pillantottam meg először a tengert, az Adriát) zöld felülete kerüljön a centrumba. Hiszen csak most látom, az út közepén lépkedő botos bácsika is egyértelműen a kocsmbáa igyekszik. Az a célja. Egy pohárka pálinka. A platánok most csak a perspektívát jelölik, csak azt mutatják, hogy erőfelé minden út ide, a kocsmbáa vezet – hogy aztán, néhány év múlva, szó nélkül összedöntsék, letöröljék a föld színéről (megszüntetve így az egyik palicsi alapegységet: a Kis- és a Nagy-Abbázia közötti távot) és benzinkutat építsenek a helyére, benzinkutat a fürdőhely központjába, benzinkutat, amely mostanság éppen kiszáradt... Tehát akkor nem a platán, a hó és a sár, hanem a Kis-Abbázia szenciája: zöldje ihlette meg Gyelmist. Éppen a tél tómpította, vattásította világ engedte igazán kifejezésre jutni végre a Kis-Abbázia egyedülálló zöldjét. Mert más évszakokban a növényi zöld uralkodik, többiek erőfelé. Most lett csak egyértelművé, hogy ennek a zöldnek semmi köze a klorofilhoz. Hanem valamiféle patina. Mert nem

csak a réznek, bronznak van szép patinája, az öreg, földből vert, zöldre pingált, akárha ciánnal csutakolt falakat is kiveri egyfajta patina mielőtt összedőlnének, össze maguktól, vagy az ember keze által. A zöld falfesték egy különös (már-már lidércesen illumináló) tónust kap. Miközben az ajtók, ablakok zöldjét is már-már szinte feketévé égetik az afrikai nyarak...

Csak amikor (25 évvel a kép elkészülte után) írni kezdtem róla, tudódott ki, hogy barátom, a kép tulajdonosa és Vojnic, a fotózó biológia szakos tanár mellett volt még egy harmadik sz e m-tanú is. És számomra talán éppen ez a harmadik a legfontosabb. Igen, egy harmadik ember is csodálta ott a kép születését. Minden bizonnyal – magától a „szürke” képtől függetlenül is – lehetett valami varázsa annak, ahogy az idős mester, a pesti és a firenzei akadémia egykori diákja, az ismert itáliai festő, aki fél életét át Velencé és Rómát, Ostiát, a Dolomitákat, a Cortina d'Ampezzo-t stb. festette, ahogy forgatta ecseteit, villogtatta kaparókéseit a hatalmas, hullószereű fák alatt, a tél ellenében. Ahogy például Konjovic esetében is beszélhetünk a kardozó, sőt torreadóri koreográfia autonóm szépségéről.

Már maga a nagymennyiségű anyag felhordása is fokozottabb munkát feltételez. Szentanúim szavaiból azt hámozom ki, hogy a platánusokat nyugodt, kitartó ritmusban munkálta meg, ám a feltűnedező figurákkal, nagyszűflájú palicsi asszonyságokkal, bogárként futkosó légyekkel akár ha valós ellenfelekkel vívott meg, pillanatok alatt végezve velük.

Arra gondolok, egy szépről megengedheti magának, hogy ilyesmi-re is gondoljon (valójában éppen az a feladata, hogy ilyesmi-re gondoljon), festőnk minden bizonnyal személyesen is ismerhette a neves palermói származású, palicsi vívómester, dr. Mardesic apóst: Toricelli Angelót, akit a Szegeden kiállított egyik dokumentum Angyallá magyarosított. Elképzelem, ha találkoztak, netán éppen a platánok alléjában, vagy a tó partján, olaszul kezdtek el kiabálni, olaszul gesztikulálni, azonnal kirántva nem létező kardjaikat. Talán akkor, ott, az állásban is, ahogy a feltűnedező, a képhe berohadó emberekre támadott, az olasz Angyal-Angelo jutott eszébe, az ő mozdulatait, cseleiteit utánozva villogtatta kaparókését. Mert egyáltalán nincs kizárva az sem, még az sem, hogy Gyelmis vett volt vívőleckéket Toricellitől, hiszen ne feledjük, a palicsi vívómesterek messze híresek voltak (Vermes még a szeb királyi családnak is adott leckéket Belgrádban). Persze ha vett volt vívőleckéket Gyelmis Toricellitől, még véletlenül sem a festészet miatt akarta fejleszteni csuklótechnikáját. Hanem azért, mert különben egy impulzív egységiség volt, lehetett benne valami a ludasi biciskások pogányságából (Kosztolányi) és az olaszok mindent felszíni gesztikulációval leereglő tulajdonságából is. De volt benne minden vívóval valami nemes őseiből is, akik közül az egyik Szabadka város alkaptánya volt.

Gyelmis felesége, a szabadkai születésű, kitűnő festőnő, Fehér Etelka épp a napokban küldte el nekem a Hűvösvölgyből a Magyar nemes családok kivonatát (az ő figyelmét egyik modellje: a neves régész, Zolnay László hívta fel rá):

GYELMIS (Gelmis) A címereslevelet 1690. márc. 31. Gyelmis Péter, Szabadka város alkaptánya sz. testvére, Jakab és feleségeik kapta. Nemességét Bács megye hirdette ki. Miklós táblabíró 1798. jan. 15. Bács megyétől kapott nemességi bizonyítványt, majd 1842. jun. 20. is ad ki a vármegye nemesi bizonyítványt a családnak.

Nem csoda tehát, hogy a három szentanú, ott a Splíti állásban, vagy a m i annyira megigézte, hogy egymásról nem is vette tudomást. Annál is inkább, mivel a harmadik egy festő volt (Torok, Bíró és Torók társa, a Csurgói Művésztelep későbbi tagja): Magyar János.

TOLNAI Ottó

OLVASÓINKHOZ, BARÁTAINKHOZ

A BÁCSORSZÁG megjelent öt száma után – amelyet megtisztelő módon és kedvezően fogadott a vajdasági, és nemcsak a vajdasági olvasó – elérkezett az ideje, hogy anyagi ügyekben is szöjünk. A Szabad Hét Nap, amelynek a segítségére eljuthatunk az olvasóhoz, a mai inséges időkben nagyon nehéz anyagi gondokkal küszködik, s ebben a Bácsország osztja a sorsát. Nehéz kimondani és leírni: ha nem kap a Bácsország megfelelő anyagi támogatást – annak ellenére, hogy érezzük és tudjuk, hogy szükség van rá, erőnk és tudásunk van hozzá, hogy hosszú ideig életben tartsuk – rövid, de élelmeztes pályafutását kénytelen lesz befejezni.

Amikor támogatásról beszélünk, támogatókat keresünk, akkor nem a hatóság, nem az alapítványok felé tekintetünk – ott hiába kopogtatunk –, hanem olvasóink, barátaink felé (szeretnénk hinni, hogy irásainkon keresztül barátokká letünk, író-olvasó cinkostársak), azok felé, akiknek minden ötletünket és gondolatunkat, a Bácsországot szenteljük.

Nincs szükség szép szavakra büjtetni elhagyottságunkat, rongyos szegénységünket, ki kell mondani: segítség nélkül aligha leszünk képesek megmaradni, szerény, de szép terveinket megvalósítani. Havasi gyopárként, a fagy és a kies sziklák, a rideg körülmények közepette is szeretnénk energiát gyűjteni szerény munkánk folytatására. Ehhez kérjük a támogatást. A szándékrol levélben értesítsék Szerkesztő Lászlót, a felelős szerkesztőt (24000 Szabadka, Tito marsall sugárút 14.).

EL KELL MENNI, HA NEM AKARNÁTOK IS...

Gömöri Jenő első világháborús becskereki katonanóta-gyűjteményeiről (1.)

A Z UTÓBBI néhány évztizedben több néprajz- és népzenekutató figyelme is kiterjedt a vidékünkön fellelhető katonadalokra. Ennek szakirodalmából csak találomra említhetjük Burány Béla, Fábrí Jenő, Tripolsky Géza és Bodor Géza vállalkozását. A Zentai Füzetek sorozatban, még 1972-ben, *Rukkolnak a szép zentai legények* címmel 99 katonadalt gyűjtöttek össze Zentán és vidékén. Ugyancsak említést érdemel Kónya Sándor munkája (*Katonadaink és az aktualizálás*, Hungarológiai Közlemények, 1976. 28. sz.). 1975-ben és 1976-ban Észak-Bánátban; Csókán, Jazován és Verbicán gyűjtött katonadaltok közül elemzett néhányat az aktualizációs szemzőgökből. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a 101 katonadalt tartalmazó Balog Gyula-féle kéziratos gyűjteményt sem, amelyből 1978-ban – szintén Kónya Sándor válogatásában – adott közre egy csokorra valót a Hungarológiai Közlemények. E begyűjtött katonadaloknak, mint Kónya Sándor írja, történeti dokumentum-értékük van, hiszen szemléltetik „a nép állásfoglalását az adott kor viszonyával kapcsolatosan”, amellett részletesen feltérképezik a nehéz katonaellet valamennyi mozzanatát, a sorozástól kezdve egészen a leszerelésig.

A katonadaltok ismeretének, gyűjtésének, tanulmányozásának jelentőségét, szükségességét Kálmány Lajos (1852-1919) is hangsúlyozta, mondván, hogy „a történetírónak tehát katonai és hazafiúi dalainkat kell tekintenie, ha a népket valamely korról szóló ületét akarja megismerni”. Nos, úgy tűnik, hogy mindeddig vidékünk katonadaltainak számbavételkor a tudományos vizsgálódás látószögén kívül maradt Gömöri Jenő írónak, költőnek és publicistának, a 12. császári és királyi gyalogezred tartalékos hadnagyának bánáti munkássága, pontosabban két első világháborús, Nagybecskerekben megjelent katonanóta-gyűjteménye. Ennek magyarázata részint az, hogy az első, 1916-ban megjelent kötet (*Katonanóták. Gyűjtemény az első világháború katonái dalából.*) „könyvkereskedői forgalomba egyáltalán nem kerülven” ma már igazi könyvritkaság, akárcsak az 1918-ban kiadott gyűjteménye is (4 nagy háború katonái nótái), amely 5000 fűzött és 25 számozott példányban jelent meg ugyan, de amelyből sok el is kallódott, még a háború alatt. A kötetek nyomdászattörténeti különlegessége, hogy Nagybecskereken, a cs. és kir. 12. gyalogezred nyomdájában készültek, amelynek bizony nem sok hasonló terméke akadt.

Gömöri Jenő Tamás 1890. október 31-én született Privigyén, 1909 és 1913 között a budapesti tudományegyetem bölcsészhallgatója volt. Az idő tájt a Modern Könyvtár című füzetes sorozatról tartották számon, amelyet Gömöri 1910-ben indított be nagy példányszámban. Az olcsó, hetente megjelenő füzetek a kortárs magyar irodalom legjavát, de a kortárs külföldi irodalmat is népszerűsítette. Jelentős irodalmi vállalkozás volt ez, amelynek 1915-ig 490 kötetet jelent meg! Az első világháború idején Gömöri a Becskereken állomásozó 12. cs. és kir. gyalogezredhez került. A fronton is, de a kaszárnyában is katonadaltokat gyűjtött. Érdekes mozzanat, hogy Gömörög álnéven, a 12. gyalogezred manajovi állásában (tehát gyakorlatilag a lövészárokban) *Bródszák* címmel 1917-ben frontújságot szerkesztett, amelyben katonadaltok is napvilágot láttak. Egészében véve szerencsés körülménynek látszott, hogy a becskereki ezrednek, amelynél szolgált, nyomdája is volt, s így Nagybecskereken sikerült két katonanóta-gyűjteményt megjelentetnie.

Gömöri 1919 őszén emigrált. A Tanácsköztársaság bukása után előbb Pozsonyban majd Bécsben találtjuk, ahol a Tűz folyóiratot szerkesztette, 1920-tól pedig az Új Modern Könyvtárt. Utolsó évet Solymáron, illetve Nagykovácsiban töltötte. 1967. december 5-én hunyt el.

NÉMETH Ferenc

KATONANÓTÁK

1.
*Becskereki bíró kapott levelet
Szedje össze 18 éveseket,
Jaj ti nektek, ti fiatal legények,
Háborúba köll elmenni ténktek.*

*El kell menni, ha nem akarnátok is,
El kell hagyni a kedves babátok is,
Itt kell hagyni szegény lányt busátni,
Nekem pedig a harctérre kell menni.*

2.
*Becskereki kaszárnyában
Lehullt a fűvel,
Édes anyám, kedves anyám,
Katonának nevelél.*

*Édesanyám szedd össze, szedd össze
A komisz ingem, gayámat,
Becskereki kaszárnyába'
Öletem a babámat.*

3.
*Mikor mentem Nagybecskerek felé,
Még a fák is sírtak,
Még nyárfa gyöngye levelei
Rund engem sirattak.*

*Sirass, sirass rezgő nyárfa,
Boruld a babám vállára,
Szájad néki bele a fűlébe,
Fúj, fúj, fáj a szívem érte.*

4.
*Sejhu de szépen szól becskereki nagyharang,
Húzza aztai 3 fehé vadgalamb,
3 fehé vadgalambnak 6 szánya,
Sajhu nem vagyok én senki megunt babája.*

*Sejhu kis angyalom, ha meguntál szeretni,
Szabad nekem más szeretőt keresni,
Adjon Isten szebbet-jobbát náladnál,
Sejhu énnekem meg csak olyant mint te voltál.*

5.
*Becskereki utca
Ki van fluszterozva,
De sok zölke, harna baka
Masztozik rajta.*

*Szomorú regnuta,
Siratja az anyja.
Mért is vált be katonának
Az ő kedves fia.*

A NAGY HÁBORÚ KATONA NÓTÁI

— GYŰJTEMÉNY —

GYŰJTÖTTE, SAJTÓ ALÁ
RENDEZTE ÉS BEVEZETTE:
GÖMÖRI JENŐ
A 12. CS. ÉS KIR. GYALOGEZRED
TART. HADNAGYA

*Kiadja a 12. cs. és kir. gyalogezred Rökkant Alapja.
A könyv húszta jövedelme a 12. gyalogezred Rökkant Alapjé.*

1918.

CSATORNÁT LEHET KAPÁLNI A VÁROSTÓL EGÉSZ A TISZÁIG

Kiss József tevékenységének szabadkai vonatkozásai (2.)

A SZABADKAI Történelmi Levéltárban található Josephus Wüstringer német nyelvű leírása Palicsról, 1820. március 1-jei keltezéssel. Ennek rövid tartalmát Ulmer Gáspár levéltáros 1967-ben közölte fordításban. A Palicsról szóló leírásban szó van a csatornaterről is: „A század elején a már elhunyt Kiss József (Joseph v Kiss) mérnök úr, a megyében elkészült hajózható Ferenc-csatorna tervezője Szabadka (M Theresiopol) szabad királyi város piacától egész a Tiszáig szentelte a terepet, és arra a meggyőződésre jutott, hogy hajózható csatornát lehet kapálni a várostól egész a Tiszáig. Ez a városnak átadott munka 22 okmányból és sok hozzátartozó mellékletből áll. Meg kell említeni az alaprajzokat és a két hosszmetretet, amiken (a csatorna) két nyomvonalát javasolja; azokat munkájában A, illetve B betűvel jelölt csatorna-szakaszoknak nevezi. Számítási szerint az A betűs csatorna-szakaszra vonatkozó No 3 jelzetű tárgy alapján arra mutat rá, hogy a Ludasi-tó (Ludasser-Wassers) felső vízszintje 3 öllel (kb. 5,7 m) alacsonyabban fekszik. A másik számításban, a B betűs csatorna-szakaszt bemutató No 99 jelzetű tárgy szerint viszont azt állítja, hogy 3 öl és 1 sukk (kb. 6 m). A No 22 jelzetű tárgy alapján a Palics legnagyobb vízmélysége 6-7 sukk (kb. 1,9-2,2 m), akár a No 3, 9 és 22 jelzetű tárgyak szerint a Ludasi-tóé.

Az 1819-ben elvégzett szentezésem szerint megállapítottam, hogy a vizék szintkülönbsége 16 sukk 9 hüvelyk és 4 vonal (kb. 5,3 m); a szondázással meg arra jutottam, hogy a Palicsi-tó legnagyobb vízmélysége 10 sukk (kb. 3,2 m).

Kiss úr valószínűleg elsiette az a megállapítását, hogy itt hajózható csatornát lehet készíteni. A szintkülönbség meglétében nem kell kételkedni, de annál inkább a csatorna szükséges víztáplálódásában befolyó vizekben, ami e drága munkánál meg kell, hogy legyen. Kiss úr azt mondja, hogy a befolyást a Palicsi és a Ludasi tavak adják, de nem kevésbé fontos ehhez hozzájárulni a számításba jöhető Körös-ér (Keres-Ader) sem.

Belátható, hogy minden hajóval megfelelő mennyiségű, ide vissza nem térő víz folya el. Nyáron a Körös-ér, mivel az teljesen kiszárad, nem tud folyni; a Palics és a Ludas meg csak a gyakran hiányzó esővízzel táplálódnak; egész biztosan meg lehet állapítani, hogy a befolyás mindig sokban felülmúlja a befolyást, és így a város csak sirathatná a sok költséggel járó kiadásait!

A fentiekből kitűnik, hogy Wüstringer komoly fenntartásokkal fogadta a legkétszámű 1806-ban befejezett csatornaterrét.

A Palicsi tavat is érintő vízrendezésről – nem hozva összefüggésbe Kiss tervével – a Wüstringer-szövegben ez is olvasható: „Csak 1817-től – amikor

e víz a Ludasi-tóba (Ludasser-Morast) kezdett átfolyni – jöttek a (Palicsi) tóba a fél fontos kárászok, amik a finom és izléses húsup miatt nagyon keresettek voltak.”

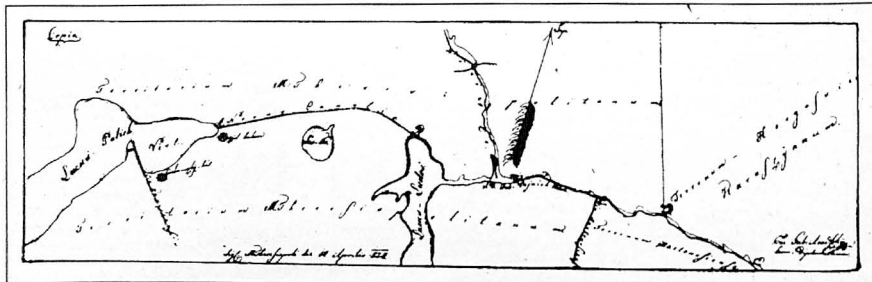
1892-ben erről a kérdéssel így írt Iványi István: „1784. febr. 24-én és újabban 1810. júl. 23-án Szárics Jakab városi tanácsnok a Palicity csatornával akarta a ludasi tóval s így a Körös-ér által a Tiszával összeköttetésbe hozni; mert azt remélte, hogy itható víz is jönne belé és a halak is jobban tenyészhetnek benne, míg most nád sem igen terem sós vízben; és a nagy földterület épen csak a szódagyár után járó 400 frt évi jóvedelmet hozza a városnak. Sőt ha az egész tavat eképen le lehetne a Ludasba csapolni, az sem volna kár, úgymond, mert 1400 láncc földet kapna a város kaszálónak. Ilyen tervről is álmodtak, midőn a tó vizét nem használták még gyógyfürdőknek. – 1817-ben össze is kötötték a Ludással, s azóta hal, pióca, béka is megél benne. De tovább vezetni és a Körös által a Tiszával összekötni, ebbe se Kárász, a szomszéd Horgos akkori földesura nem egyezett bele, se Martonos és Ó-Kanizsa, félvén a sok víztől.”

A Történelmi Levéltár egyik dokumentuma, amii Iványi a csatornakérdés forrásának jelöli meg, az 1824. április 14-i keltezésű, Aradszky-féle latin nyelvű térképmásolat, amii azonos a budapesti Magyar Országos Levéltárban megtalálható egyik lappal. Ezen (a mellékelt rajz) a Palicsi-tóval (Lacus-Palics) tavat képező Vér-tóból (Virt) az a Novus-Canalis felirattal új csatorna indul ki, amii északon megkerülve a ma már nem létező Sós-tavat (Sós-Tó) északnyugaton eléri a Ludasi-tavat (Lacus-Ludos). Összevetve e csatornát a Kiss-féle terv A betűs csatornaszakaszával, látható, hogy azok szinte azonosak. Így, ha nem is „hajókázásra alkalmas Tsatornaként”, de a Palicsi-tó magasabb vizét szabályozó árapasztóként 1817-ben elkészült Kiss csatornatervének egy szakasza. Ezt – Penavin Olga és Matijevics Lajos (1940-1983) 1976-ban kiadott földrajzi névtára szerint – a magyarok Böge, a szerbek Bege néven ismerik.

A Böge létrehozásával lezárult a Palicsi-tó „életének” az a szakasza, amii körülbelül 70 évvel korábban, a XVIII. század közepén kezdődött. A csatorna a tó sziksós vizének felhigulásához vezetett. A Könyg-féle vízimalom megépítésével a víz energiatörzsként való felhasználása vált lehetővé.

Nem tudni, hogy Kiss József mikor lakott Szabadkán, de itt is tevékenykedett: bizonyítják hátrahagyott munkái. Mint vízmérnöknek a Böge „állít neki emleket”. A Palicsi-tó életének új szakaszát nyitotta meg.

HOVÁNYI Lajos

A Novus-Canalis felirattal Böge-csatorna az Aradszky-féle térképmásolaton (1824)

VISSZATEKINTŐ

ÜDVÖT ÉS KEGYELMET!

Török Imre és rokonainak bevezetése szabadkai birtokaiba (1503. április 1.)

A FEHÉRVÁRI Szent István királyról nevezett egyház jezsuita Szent János keresztes lovagjainak konventje minden kereszténynek, a mostaniaknak és hasonlóképpen az élővendőknek, akikhez ez a levél eljut, üdvölet minde nek üdvözítőjében!

Mindenkinek tudni kívánjuk adni jelen oklevél által, hogy teljes hódolattal vettük a felségs fejedelem, Ulászló úr, Magyarország, Csehország stb. király, legkegyelmesebb urunk parancs formájában hozzánk intézett és nekünk szóló bevezető és iktató oklevélét ezekkel a szavakkal:

Ulászló, Isten kegyelméből Magyarország és Csehország stb. király, híveinknek, a fehérvári egyház keresztes konventjének üdvöt és kegyelmet!

Híveink, Enyng-i Therek Imre, valamint felesége, a kegyes Krisztina asszony, és az ő fiaik, Miklós és Bálint, és nemkülönben Therek Imre apai ágról való nővérei, a néhai Swyok István özvegye, Krisztina asszony és Ilona asszony, Pemez-i Imre felesége, valamint eme Krisztina asszony fiai, Ferenc, István, Balázs, György és András és leánya, Magdolna, továbbá Ilona asszony fiai, Miklós, Pál és István részéről tudomásunkra jutott, hogy ők törvényesen be akarják vezetetni magukat Corvin János lipiói herceg úr és Dalmát, Horvát és Szlavon országunk bányja Zabathka nevű várának, valamint a Csongrád megyében fekvő, ugyancsak Zabathka nevű mezővárosnak, továbbá Madaras mezővárosnak és nemkülönben Thowankwth, Sebestyenhaza és Wereseghaz falvaknak birtokába, melyek őket bizonyos jogcímen megilletik. Ezért hűségteknek szigorúan megparancsolva elrendeljük, hogy küldjétek ki embereteket közhítelű tanu gyanánt, akinek jelenlétében Gara Oszvald és Pál, Kelebe-i István, vagy Inke-i Adlamus Péter, vagy Nagwelgh-i János, aki a többiek távollétében a mi megbízottunk lesz, és a mondott Zabathka vár és az ugyancsak Zabathka nevű mezőváros, valamint Madaras és Wereseghaz falvak területén megjelenvén, az ugyanoda törvényesen összehívott szomszédok és összes határosok előtt bevezeti a felsorolt kérelmezőket azok birtokába, és amennyiben nincs ellentmondás, iktatja azokat számukra valamennyi tartozékkal egyetemben, hogy az őket megillető fenti jogcímen örökösen birtokolják azokat; ha pedig ellentmondók lennének, úgy azokat megidézi az említett kérelmezők ellenében személyes jelenlétük elé, hogy ellentmondásuk ügyében választ adjanak. Végül pedig ezen bevezetés és iktatás rendjéről, valamint, ha lennének ellentmondó és megidézett személyek, úgy azok nevéreől és nemkülönben az

iktatásnál közreműködött szomszédok és határosok nevéreől, és az ellentmondók számára kijelölt időpontról, úgy amiként minden lezajlik majd, híven tegyenek jelentést személyes jelenlétünk számára.

Kelt Budán, Máté apostol ünnepén, az Ur 1503. évében.

Mínhogy említett király urunk parancsainak mindig és mindenben eleget akarunk tenni úgy, amiként ez kötelességünk, a fentemlített Inke-i Adlamus Péter királyi emberrel együtt kiküldtük emberünket, tudniillik Lőrinc presbíter testvért, keresztes konventi társunkat, hogy az említett iktatásnál közhítelű tanubizonyosságunkként híven eljárjon. Ők ketten, miután visszatértek onnan hozzánk, egybehangzón jelentést tettek nekünk az alábbi módon, miszerint, amikor először a Szent Gergely pápa most elmúlt ünnepe előtti hétfőn (március 6-án) a mondott Zabathka vár és mezőváros, majd pedig Szent Gergely pápa ünnepének napján (március 12-én) Madaras mezőváros, és végül Szent Gertrud szűz ünnepén (március 17-én) a Thowankwth, Sebestyenhaza és Wereseghaz nevű birtokok területén megjelenvén, a mondott várak, és említett mezővárosoknak és a felsorolt összes falvaknak ugyanoda törvényesen összehívott valamennyi szomszédja és összes határosai, nevezetesen az említett Gara Oszvald és Pál, Kelebe-i István, Nagwelgh-i János, Inke-i Adlamus Oszvald és Lőrinc, Gezd-i Ferenc és Gezd-i Mihályfi László, és több más tiszteletreméltó, nemes és nem nemes jogállású férfi előtt a király úr embere a mi tanubizonyosságunk jelenlétében bevezette az említett kérelmezőket a felsorolt birtokába, és minden haszonvételükkel és valamennyi tartozékkal egyetemben iktatta azt számukra, hogy a fenti jogcímen birtokolják azokat úgy, hogy egyetlen ellentmondó sem jelentkezett sem a helyszínen, sem pedig előttünk azalatt, míg ők a törvényben meghatározott számú napon és órán át az említettek és összes tartozékaik területén tartózkodtak. Mely dolog emlékeztére és örökös erje végett jelen, nagyobb függő és közhítelű pecsétünk erejével megerősített priviligális oklevelünket adtuk ki.

Kelt az említett iktatás utolsó napját követő 16. napon, a fentírt évben, amikor egyházunkban György mester viselte a tanító és az őr, Antal testvérünk az éneklő, és említett Lőrinc testvérünk az olvasó tisztelet, és ő és többi testvérünk jelenlétében. (Magyar Országos Levéltár, DL 88883. Trostovszky Gabriella fordítása)

Közreadja:
MAGYAR LÁSZLÓ

BARTHA MÁTYÁS GRADUÁLT SEBORVOS CONTRACTUSA

KISHEGYES képzett orvost 1827. február 21-én fogad először. Ezt megelőző időszakra nézve csak feltevéseink vannak a „graduált” gyógyítók személyét illetően.

Szűkebb pátriánk, Bácska betelepítése után még hosszú időnek kell eltelnie, hogy valamiképpen megszerveződhessen az egészségügyi ellátás. A vármegye sokrétű tevékenysége között egyik feladat, többek között, az is volt, hogy megszervezze a lakosság orvosi ellátását. Bármennyire is igyekezett ebben, sokszor képtelen volt eleget tenni, hiszen országszerte nagy volt a hiány orvosokban. A kérdést úgy próbálta megoldani, hogy a vármegye élére megyei tisztú orvost állított. A megyei orvos – a vármegye területének nagyságánál fogva – képtelen volt az egyes esetek gyógyítására, munkája inkább az adminisztratív teendők végzésében merült ki: jelentéseket fogalmazott, esetleg a járványok idején megszervezte a legelémbb segélynyújtást. Jóval több segítséget várhatott a lakosság a járási körzeti orvosoktól. A XVIII. század végére már ezt a tisztelet is megszervezhette Bács vármegye, hiszen a nagyszombati egyetemem 1769-ben megnyílt az orvosi kar, amit előbb Budára, majd Pestre telepítettek.

A járási körzeti orvos volt az, aki a rábizott körzetben alkalomszerűen is felléphetett, gyógyíthatott. Kishegyesre vonatkozólag az első körzeti orvos, akinek nevét és tevékenységét részben ismerjük, Carolus Mischel hirurgus – talán Mihály Károly. Az 1795-ös pestisjárvány idején ő tevékenykedett Hegyes, Szegehegy, Feketehegy, Csantavér, Topolya, Bajsa, Kula, Ó- és Újvárbász, Temerin és Járek falvakban. Négy jelentést keltezett a járványos betegségekről 1795 novemberében.

Még egy vonatkozásban szólni kell „Mischel sebb orvos úrról”, hiszen szerencsés tevékenységét folytattott.

Czapik Mátyás hegyesi lakos 1794. november 27-én felpanaszolja a vármegyének, hogy Hegyes helység kétszeri közbér ellenére

sem szabadította fel a közterhek fizetése alól, holott erre joga lenne, mert a község által „a Marha Betegség orvoslását tanulni, a Distructuális Vármegye sebb orvosához... Mischel sebb orvos Urhoz küldtettem.”

Az 1795-ös pestisjárványról szóló jelentések között találunk olyanokat is, amelyekkel Carolus Mischel helyettese, Babits József hirurgus írt alá. A decemberi és 1796 januári jelentéseket ő látja el kézjeggyel. Sokkal szorgalmasabb hivatalának ellátásában mint feleslete, hiszen a jelentések hátlapján feltünteti a pestisben elhunytak nevét is. Innen ismerjük a hegyesi áldozatokat: Kolonits János, Rácz Pál, Kurin Pál, Novák Imre, Erdélyi Györgyné, Lukáts Jakab és Triznya Antal nevét.

Babits József áldásos tevékenysége Cservenkához kötődik, mert egy 1831-es dokumentum szerint őt „a község fizeti,

de már öreg, és ha házból elrendeltetik, a szükséges dajkállása fogyasztásából – áldozat léssen...” Ennek ellenére még 1834-ben is él, sőt dolgozik, a himlő elleni védőoltást ő adja Cservenkán.

E leletesek után mintegy negyedszázadnyi úr következik. Csak 1821-ből van dokumentum, amelyben újra felbukkan egy orvos neve, aki Hegyesen himlő ellen oltott, ez Mayer Ferdinánd oltóorvos, 1822-ben pedig Jakoby János. Oltóorvosoknak jelölik őket, de graduált (képzett) orvosok voltak, hiszen Jakoby János a telecskai járás körzeti orvosa az 1831-es kolejarjányvny idején. Még 1835-ben is ezen a tisztségén dolgozik.

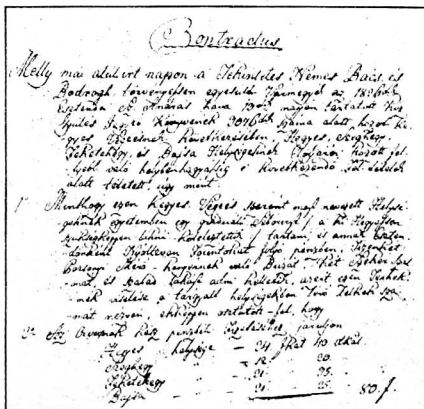
Az 1826-os szentendő fordulatot jelent Kishegyes egészségügyének történetében. A november 13-án megtartott megyegyűlésen szó volt – a felsőbbség rendelkezése – az orvosi szolgálat megszervezéséről. A közgyűlés 3076. számú végzésében elrendeli, hogy Hegyes, Szegehegy, Feketehegy és Bajsa községek elöljárói kötelesek „egy graduált Seborvost tartani.” Az orvos – a falu helyzeténél fogva – „Hegyesen szükségképpen lakni köteleztetik.” A vármegyei közgyűlés megszabta a fizetését is: nyolcvan forint, tizenkét pozsonyi mérő kenyérnek való búza, két szekér szalma és szabad lakás. A Contractus szerint „ezen Terheknek viselőre a tárgyalt helységekben lévő telkek számát nézve eképpen osztatott fel: Hegyes 24 Ft 40 kr, Szegehegy 12 Ft 20 kr, Feketehegy 21 Ft 35 kr és Bajsa 21 Ft 25 krajcárt fog fizetni.”

Mivel a szalmának a többi helységekkel való hoztatásáig igen alkalmatlan lenne, ezért erről Hegyes gondoskodik, aminek következtében kevesebb búzával járult hozzá az orvos bércéhez. Így a hegyesiek csak 2, a szegehegyiek 2 2/8, a feketehegyiek 3 3/8 és a bajsaiek 3 3/8 pozsonyi mérő búzát adtak az orvosnak.

A vármegye értékelése szerint Hegyes volt a legalkalmasabb az orvos székhelyére, ezért ez a falu vett egy házat, amelyet tataroztatott, bekerített és vállalta a további karbantartását. A ház bércének fejében a három másik község 42 forintot fizetett Hegyesnek (Szegehegy 9, Feketehegy 16 és Bajsa is 16 Ft-ot). A házbér összegét azonban csak az elkövetkező három évre határozták meg 42 forintban.

A Contractust – szerződést – négy azonos példányban állították ki, amelyek eláírtak az érintett községek bírái, esküdtszékei és jegyzői. A hegyesiek szerződéspéldányát Polákovics János keltezte 1827. február 22-én, ezért ezt a napot tekinthetjük az egészségügy intézményes kezdetének Kishegyesen.

A négy község Bartha Mátyás óradai születésű „graduált seborvossal” kötötte a contractust – szerződést –, aki áldásos tevékenységét haláláig, 1832. március 17-ig végzi Kishegyesen és a három másik faluban.

KISS ERNŐ CSAPATA TAMÁSFALVÁN, 1849-BEN

MIKOR a szabadságharc kitört 1848-ban, Tamásfalva nemrég települt. 1841 évbe gyűttek a telepösök Bedekovics Komori Tamás birtokára. Dohánytermelő magyarokat hozatott birtokára Debrecen és Széged környékéről. A neműs őrök fődeket kaptak. Főleg sok házat fölépítettek, de félbeszakította a szabadságharc a telepítést. Az embőrok elmentek katonának Kiss Ernő tábornok hadseregébe. Kiss Ernőnek itt volt a birtoka és nagyon jó ismerte a falu népet. Sokszor látták a fason tábornoki ruhájába lavogolni. Ettől a fasonról kezdődött Kiss Ernő birtoka egész a Tiszáig. Úgyhogy ezt a fasont máig is Kiss fasonnak nevezik. Az új telepösök mög az új telepített falut a földes urukru neveztek el Tamásfalvának. Mikor a szabadságharc kitört, elhajtották a lovakat, kocsiakat löszert hordani Szégedébe, az őregebb embőroket mög elvitték népfölkelőnek a környező falvakba csendfőrtásra. Kiss Ernő tábornok mögajálotta a falunak, hogy vigyáz majd rájuk, de ez nem sikerült, mert 1849. január 2-án a környező szerb falvak lázadói mögrohanták Tamásfalvát és folygújtották a házakat, amit löhető a lázadók elvitték magukkal, nagygerendákat, bútorokat. A lakosság mög idejekorán elmenőkült a Maroson túlra, alig vit magával valami ruhafélétt, mög a kemencékbe is bentmaradt a nagykalács. Az úton a nagy hidegbe sok kisgyerek meghalt, ezöket csak begyűjték a nagy nádkazalba és otthagyták. Ahogy a mönekült lakosság mönt a sváb falvakon köröztü, csűfőttük üket. „Hofa möntök magyarok a pucsurá.” Így csűfőttük üket. Mikor odacért a Maroshoz, a Maros be vót fagyva, de román lázadók úgy mögesínálták a jéget, hogy leszakadjon, és ott is nagyon sokan belefulladtak a jeges vízbe. Odahaza aki maradt, hét őregebör, hogy vigyázzon a falura, a lázadók levágták őrrukat, fűlüket. Ezt Kiss Ernő tábornok möghallotta és rögtön legyűtt csapatával Tamásfalvára és röndött csinát a szerb lázadók között. És mögajálotta, hogy ha késsa a szabadságharc, ő is segiteni fogja Tamásfalvát újra a fölépítésébe.

Ezután vissza köölt hozni a lázadókna a bútorot és a gerendákat. Itt, Tamásfalváról népfölkelők vótak Gyertyámoson, Zombolya mellett, Nagy Sándor parancsnoksága mellett. A fegyverük egy egyesinitöt kasza vót. A tömösvári várú osztrák nemötök kaszabolták le az itt lévő hönvödöket. Ezök közü nyolc tamásfalvi lakos vót. Elestek 1848. november 11-én. Ezök vótak a következők: Molnár Pál, Papp András, Berta Antal, Szűcs Ferenc, Boldog András, Horvát István, Miskolci Tamás, Szivoczka Márton. Tamásfalvi lakosok. Gyertyámoson csinát emlékművet nckik, a következő felirat van rajta: 1848 november 3-án clesett hönvödök emlékére felállította Gyertyámos községe 1897 évben. Ez a vers van az emlékműbe belevésve:

*Nézz vándor e jelle
s dobbanjon a szived,
mind hős, kit itt a föld alatt,
s ha kondul az őra új harcra hívóra,
ily hős legyen minden magyar.*

Adatközlő: Berta András (szül. 1898), Tamásfalva
Gyűjtötte: BERTA István (1938), Tamásfalva

KÉPEK A KISOROSZI RÓMAI KATOLIKUS PLÉBÁNIA ÉLETÉBŐL

Összeállította: Erős Lajos

ANÉPRAJZOS és a helytörténész minden helyi kiadványt nagy izgalommal forgat, egyrészt, mert könyvezeti ritkaságokat, de ami ennél lényegesen fontosabb, olyan adatokra bukkanhat, melyeket egyéb forrásokban aligha lelne meg. Erős Lajos 1965-ben került a kisoroszi plébániára, három évtizede lelkipásztor a kisközösségnek. E jubileum tiszteletére állította össze a könyvecskét, amely az egykori kertészfalu utóbbi kétszáz évének eseményeit veszi számba. A könyv gerince három írásra épül. Dégi György visszaemlékezését a paraszti önéletrások közé soroljuk. A hetvenes évek végén íródott, abban az időben, amikor a magyar néprajztudomány is felfigyelt a paraszti írásbeliségre. Nálunk is felfigyeltek erre a műfajra, de a kezdet után mintha a hazai szaktudományunk lelkesedése alábbhagyt volna. Ezért külön öröklünk, hogy egyháztörténeti kiadványban olvashatjuk Dégi György visszaemlékezését. Amit korábban megállapított a szaktudomány, az szerzőnk esetében is érvényes: életre szóló élmény számára a katonaság, az orosz fogságban eltöltött idő. Tanulások megfigyelései az orosz falváról. Csak sajnálhatjuk, hogy szülőfaluját nem örökölte így meg.

Visszaemlékezésében olvashatunk a numeráról, s arról, hogy a kisoroszi bérlőnek mit is jelentett a Zichy Agostonnéval kötött szerződés. A könyv másik írását Ambrus József helybéli lelkész írta 1910-ben. Pontosan megtudhatjuk, hogyan szereztek jogot a kisorosziak a numerusra, miként váltották meg magukat 1868-ban. Kisoroszon azon temesközi kertészfalvak közé tartozott, amelyre nem vonatkoztak az 1848-as jobbágyszabadítási rendelkezések. A Bach-korszakban ezek a telepes falvak kilitástanal helyzetbe kerültek, a plébános, a jegyző, az előjáróság próbált rájuk segíteni. Megváltásuk hiteles történetét örökölte meg a századelőn Ambrus József.

Mostani kölése ismételt arra figyelmeztet bennünket, milyen sok feladatunk van a temesközi magyarság helytörténetének és néprajzának a feltárásában. Újkori történelmünk ellentmondásokkal teli korszakát örökölte meg Pólen Béla plébános légernaplójának részleteivel. Talán egyszer mödünkben lesz az egész naplót megismerni. A szociológus, a néprajzos számára is elgondolkodtatók a bérmálkozásra vonatkozó tényszerű adatok. Kisoroszon 1819-ben bérmáltak először, akkor a szentséget 508-an vették magukhoz. Idén mindössze harminckilencen. Igaz, hogy korábban tízezenként fordult meg egy-egy püspök a településen, később ötvenként. A szemmel látható fogyatkozást a hatvanas évek adatai tanúsítják leginkább. Erős Lajos 1966-ban vett részt először az oroszok bérmálásán, akkor 148 volt a bérmálkozók száma. A gazdagon illusztrált könyv méltóképpen emlékezik meg Erős Lajos papi tevékenységének 30 éves munkájáról. (Kisoroszi Plébánia, 1995)

A SCHWEIDEL JÓZSEF-SZOBOR

OKTÓBER az aradi tizenhárom hónapja.

Figyelemre méltó, hogy a mindig apolitikusnak, magába zárkózottnak tartott Délvidéknek a vértanúk között három képviselője is volt: Damjanich János, Kiss Ernő és Schweidel József.

Ezúttal az utóbbi emléktét idézzük fel.

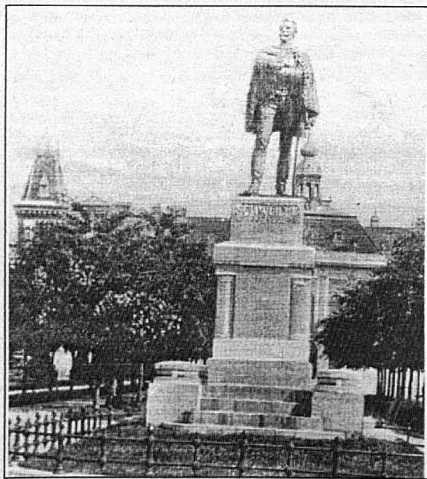
Zomborban született 1796. május 18-án. Apja tekintélyes és megbecsült magasrangú tisztviselő volt, aki fiát katonai pályára szánta. Schweidel 17 éves korában a híres Simonyi Öbester huszáraihoz vonult be, és ezredével hosszabb időt töltött Galiciában (Lemberg, Tarnopol), ahol megnősült. Kiváló katoná, tehetséges stratégá vált belőle, ennek ellenére csak 1843-ban érte el az őrnagyi rangot. 1848 tavaszán ezredét az ott kitört forradalom miatt Bécsbe vezényelték. Az események és az az alapszeme, amely a felkelést kirobantotta, erős hatással és befolyással volt későbbi politikai magatartására.

Amikor csapattestét a forrongó Magyarország irányították, Pécsre került. A szeptember 29-én lezajlott pákozdi csata előestéjén már eltökélt forradalmárként lépett fel. Amikor neki és tisztársainak színt kellett vállalnia, hogy császári tiszt létükre az első alkalommal (!) hajlandók lesznek-e csatába bocsátkozni a Jelačić bán vezette szintén császári csapatokkal, ezredé a forradalom mellé állt. A pákozdi csatát megnyerték, s Schweidelt tábornokká léptették elő.

A kegyetlen sors úgy hozta, hogy 1849 nyarán Aradnak, annak a városnak a térapranciósok lett, ahol a világsíri fegyverletelt követően orosz fogságba került, és ahol ifjúkori fegyvertársa (a későbbi „bresciai sakál”), Haynau közreműködésével őt és tisztársait elítélték és kivégezték.

Zomborban a megye háza előtt 1905-ben szobrot emeltek neki (a képen: korabeli felvétel), amit azonban „eltüntettek.”

Sz. L.

A TÖRÖKBECSEI TERMÉKENYSÉG-ISTENNŐ

A VAJASÁGI késő neolitikus korszak műveltségének van egy kivételesen értékes darabja, egy körülbelül 4500 éves agyag-szobrocska, amelyet a II. világháborút megelőző években véletlenül leltek meg Törökbecse környékén. (Pontos lelőhelye ismeretlen. Talán a Borgyos vagy – ami, véleményem szerint valószínűbb – Simugyban a Matejski Brod jöhet számításba.) A tárgya a belgrádi Nemzeti Múzeumba került, jelenleg is ott őrzik.

A 20 centiméter magas, agyagból égetett szobrocska alacsony, sámlí alakú alkalmatosságon ülő, ruhátlan női alakot ábrázol. Őlben két kezével egy kerek edényt, „szakajit” tart. A tárgy azon istennő-szobrocskák közé tartozik, amelyek a termékenység, a bőség megtestesítői voltak; akiknek a tisztelete évezredek óta követhető világszerte. A törökbecsei kivételesen szép példány. Bár megfogalmazása és kidolgozása sokban elüt a korabeli kultúrkörökön belül talált más, hasonló leletektől, az ülőalkalmatosságon látható bekarcolt ornamentika alapján hovatartozása és kora különösebb nehézség nélkül megállapítható. Abba a kulturális vonulatba tartozik, amelybe a híres csókai őstelepet is besorozza a tudomány: az úgynevezett tiszai kultúra körébe; abba az időszakba, amikor Kelet-Mediterrán térségből a Tisza vidékére is eljutottak már az első réztárgyak és virradni kezdett felénk is a fémkorszak (réz-, bronz- és vaskorszak) kezdete.

Sz. L.

E számunk szerzői: BERTA István nyugdíjas (Hetin), BESZÉDES Valéria néprajzi kutató (Szabadka), DOBOS János történész-levéltáros (Kanizsa), HOVÁNY Lajos víz-mérnök (Szabadka), KALAPIS Zoltán művelődéstudomány-szerkesztő (Újvidék), KÓHEGYI Mihály régész (Baja), MAGYAR László filológus-levéltáros (Szabadka), NAGY Tibor tanár (Bajsa), NÉMETH Ferenc helytörténeti kutató (Újvidék), RICZ Péter régész (Szabadka), SZEKERES István banktisztviselő (Törökbecse), SZEKERES László régész (Szabadka), TOLNAI Ottó ír (Pálics), TRIPOLSKY Géza néprajzi kutató (Zenta), dr. VIRÁG Gábor tanár-helytörténeti kutató (Kishegyes)

BÁCSORSZÁG – Alapító: Dr. Csillag Károly (1862-?), Szabadka, 1904 – Vajdasági honismereti szemle – A Szabad Hét Nap havi melléklete – Megjelenik minden hónap első csütörtökén – Lapzárta minden hónap 20-án – I. évf., 5. szám – 1995. október 5. – Szerkesztő: SZEKERES László – Szerkesztő/olvasószerkesztő: Szabó József – Grafikai szerkesztő: Szalma László – Számföldgépés tördelés: Roncsák Alexander – Fedőlap: Aczél Henrik (1876-1946) – Kéziratokat és képeket nem örzünk meg és nem adunk vissza – Az aláírt cikkekért a szerzők viselik a felelősséget – A szerkesztőség fenntartja az íráskor szellemét és tartalmát nem érintő rövidítések jogát – Levélcím: Szabad Hét Nap – Bácsország, 24000 Szabadka, Lazar Nečić tér 1/VI. Pf.: 9. – A Bácsország következő (6.) száma november 2-án jelenik meg